ԲԻՒՐԱԿՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԲ. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 35 || 28 ՕԳՈՍՏՈՍ 1904

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՄԸ	ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ. — Բառն-կանի Գոյութիւնը	ԵՐՈՒԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ Ռ. Ց. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ «ԽՈՀՔ ԵՒ ՑՈՒՇՔ»ԻՆ ՄԱՍԻՆ	ՏԻՐԱՆ ՉՐԱՔԵԱՆ
ԺԱՄԲՈՒ ՆՈԹԵՐ	ՓԱՌՆԱԿ ԻՍՔԷՆՏԷՐԵԱՆ
ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ	ՎԱՀԱՆ Մ. ՄԻՐԱՔԵԱՆ
ՔՈՅՐ ՄԸ (Ոտանաւոր)	ՀՐԱՆՏ Ն ԱՋԱՐԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎԷՊԸ («Բիւրակն»ի Թերթօնը)	ԿՈՄՍ ԼԷՕ ԹՈԼՍԹՈՅԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ. — Պատերազմը	

“Բիւրակն„ ներկայ թիւով կը սկսի հրատարակութեանը ռուս իմաստասէր-գրագէտ Կոմս Լէօ Թոլսթոյի կարեւոր գործերէն մէկուն՝ “ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎԷՊԸ „ ին

Հատը 40 փարա

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Ձեռքի, ոտքի եւ ձեռքի ու ոտքի միանգամայն մեքենաներ կը գտնուին

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, բայց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որվհետեւ լաւ մեքենայ մը անթիւ եւ անհամար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ գէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց եւ տաղտուկի աղբիւր մըն է:

Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՝

ՍԻՆԿԷՐ

մեքենան լաւագոյնն է. այս մեքենան ամենէն աւելի կատարելագործուածը, հաստատունը եւ դիւրագործածելին ըլլալուն՝ բովանդակ աշխարհի մէջ՝ ամէն ոք Սինկէրի մեքենաները կը գնէ:

Սինկէրի մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինկէր Ընկերութեան վաճառատուներուն մէջ՝

ՀԱՐԱԹԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐ

ԲԵՐԱ, Մեծ փողոց, Կալաթա Սէրայի Լիսէին դիմաց.

ԿԱԼԱԹԱ 1. Սինկէր խան, Թիւնէլին ետեւը.
2. Գարաքէօյ, Թրամվէյին կայարանին դիմաց.

ՊՈԼԻՍ 1. Սուլթան Համամ.
2. Սուլթան Պայազիտ.

9—50

Դասերը եւ նորոգութիւնները ձրի.
Կատարեալ երաշխաւորութիւն
Մասնաճիւղեր գաւառներու բոլոր քաղաքներուն մէջ

ԲԻՒՐԱԿՆ
ՀԱՆԴԷՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԺԲ. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 35 28 ՕԳՈՍՏՈՍ 1904

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՄԸ

Այն համեստ ու ընչազուրկ ուսանողը, —ընթացաւարտ Կեդրոնականի, —որ Ջունդխան կտակին համաձայն Եւրոպա համալսարան մը ղրկուելու համար ընտրուեցաւ Իգմիրեանց Մրցանակի Յանձնաժողովին կողմէ, մե՛ծապէս շահագրգռական դէմք մըն է, արդի Հայ Ուսանողութեան համար ազնուացուցիչ դասերով լեցուն։

Հարուստ ու առատաբաշխ տրամադրութիւններով տոգորուած հօր մը թեւին տակ մեծցած դիւրակեաց զաւակ մը չէ՛ ինքը, — ինչպէս մեծամասնութիւնը բարձրագոյն կըրթութեան հետապնդող արդի Ուսանողութեան, —ո՛չ ալ լուսամիտ ու ազնուասիրտ պաշտպանի մը թեւ թիկունքին ուժովը առաջ եկած կրթութեան ջահակիր մը, որ յաջողութիւնը կ'ունենայ Յանձնաժողովին դժուարահաճ բովին մէջէն զտուելով առաջին ներկայանալու այն կոչումին՝ որ զինքը ուսումնական բարձր առաջադրութեան մը կը հրաւիրէ։

Անշուք ու լքուած հոգի մըն է ինքը, — ցեխոտ գետին մը նետուած տարաբաղդ ու եղկելի շուշան, —որ մռայլ ու անգոսնուած խուցերու մթութեան մէջէն, ու չարաշուք ճակատագիրի մը տխրագգեցիկ պատանքներէն կը յառնէ, Արժանիքի ու բիրտ Կամքին ուժովը ձեռք բերուած իր Յաջողութեան լապտերը ձեռքը, արժանանալու համար դիրքի մը, որ իր վրայ հրաւիրած էր շա՛տ մը հոգիներու անձկութիւնը ու տենչանքը։

Ուսանողութեան այն տարիները, զորս կորովի յամառութիւնով ու կամքի անյողդողդ հաստատութեամբ քաշքշած է ան մինչեւ իր այս օրը, չարչարանքի ու ցաւերու կատարեալ տողանցքներ եղած են, որովհետեւ կենդանի ծնողքներու թշուառ որբ մըն է եղած ինքը, իր օրապահիկը ճակտին քըրտինք'ովը հոգալու դատապարտուած, անօթի չմնալու և իր ուսանողի անյեղլի պիտոյքները հայթայթելու համար։

Որովայնի ահեղ ու յարակայ ձայնին համակերպելու համար, —անողոք փոթորիկին ուժին առջեւ գլուխը խոնարհող հեզ եղէգ, —ան ապաւինած է, գիշերները, դպրոցէ դարձին, ասոր անոր տունը՝ չնչին գումարի մը փոխարէն ջուր կրելու ստորնացուցիչ ու սպաննող գործին, —որ ո՞վ գիտէ ինչ ցաւով մը կը կեղեքէր հոգին խեղճ ուսանողին, — քանի որ իրեն կեանքի շունչը ներարկող-

ներէն, ինչպէս աչխարհքէն լքուած, չունէր մէկը իրեն հարցնող թէ, գիշերը ինչո՞վ պի-տի անցընէ, կամ վաղուան համար հացի կը-տոր մը ունի՞ ծամելիք։

Ըսին թէ շատ անգամ ամբողջ քսանը-չորս ժամ անօթի՞ անցուցած է ան, չունե-նալով սնունդի չքոտի բեկոր մը՝ իր թափուր ստամոքսը տաքցնելու,—ո՛վ իր շուրջի այն յորդ կչտացողներուն, որոնց աչքերը փակ կը մնան Անօթութեան այս չուառ զոհին։

Տեսայ ես զինքը իր քննութիւններէն մէկուն։ Դուռէն իր մուտքի պահուն, Թշ-ուառութեան եւ Անօթութեան ուրուականը կը բերէր այդ մեծոգի ուսանողը իր հետը, աչքերը խորը ինկած, նայուածքը աղօտ ու հիւծումի խորհրդանիշը հագած, վտիտ ու աղաղուն, կթոտ ու տատանող քայլերով։ Կարեկցութեան ընդհանուր զգացում մը պարուրեց զինքը, երբ չնչատ ու տկար ձայ-նով մը, որ կարծես մեծ ճիգով կը փրթէր կուրծքին խորէն, իր քննութիւնը կուտար։

Ըսին թէ փոխառնուած գիրքերով պատ-րաստուած է ան իր վերջին քննութեան, անչուշտ մոմի մը աղօտ լոյսին տակ հակած՝ իր թշուառ գլուխը, գիշերնե՛ր լուսցնելով։

Զոր հացի բեկորներով հրահրուած իր հո-գին, որ Լոյսի փրկարար հանգրուանին հե-տապնդեցաւ շարունակ, անգոսնելով կեանքի ամէն դառնութիւն, ու չի յաղթահարուելով երբեք անոնց անողոք խստութենէն, հիմա վարձատրութեան փառաչուք դափնիովը պսակուած՝ Ցաջողութեան դուռը կ՝առաջ-նորդուի, տանելով դէպի լաւագոյն կեան մը կեանքը անոր, որ գիտցաւ չընկճիլ եր-բեք, ու դէպի Լուսաւորութեան Վառարանը իր ուխտին, դէպի իր ցանկալի նպատա-կակէտը վազքին մէջ չտկարանալ։

Կամքի մեծ ուժը խորհրդանշող իր նկա-րագիրը, մե՛ծապէս թելադրիչ ու յուսադրող է՝ Լուսաւորութեան ճամբորդներէն տկա-բացումի դասալիք ընկրկումը չուտ զգա-ցող հոգիներու համար։

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ԴՈՅՈՒԹԻՒՆԸ

Տիեզերքի մէջ ամէն էակ ու գոյակ ունի իր մասնաւոր օրէնքը, ճակատագրային ու անյեղի, որուն համաձայն կը կանոնուի իր ապրելու եղանակը եւ պատկանած տեսա-կին ու սեռին յաւերժացումը։ Մարդը՝ ա-բարչագործութեան պսակը, ազատ չէ բնու-թեան անդիմադրելի այդ օրէնքին հպատա-կելէ. ինքն ալ ունի իր ապրելու կերպը ու անոր օրէնքը. այդ օրէնքը Բարոյականն է։

Խնդիր է թէ այդ օրէնքը իսկապէս գո-յութիւն ունի՞ բանաւոր էակներու մէջ։ Արդեօք ժամանակի ընթացքում, մարդը զգաստութեան ու չափաւորութեան հրաւի-րելու համար հնարուած կեղծիք մը չէ՞ ան՝ որ հետզհետէ դրութեան մը հանգամանքը ստացաւ, եւ դարերու նախապաշարումները, սովորոյթը, դաստիարակութիւնը, ժառան-գականութեան օրէնքը վերջապէս անոր գո-յութեան պատճառը դարձան։

Անցեալ օրեր կարծիք այսպէս կ՝ուզէր վարդապետել մեր գրագէտներէն մէկը։

Ինչ որ ընդածին չէ մեր մէջ, մարդկային բնութենէն չբղխիր, ընդերկար ապրելու սահմանուած չէ։ Մտքի յարատեւ զարգաց-մանը առջեւ, մեր բնութեան օրըստօրէա-կան ազնուացմանը հետ, գիտութեանց հրա-կայաքայլ յառաջացմանը մէջ կը խորտակ-ուին նախապաշարումներու ամէնէն թանձր պատուարները։ Իրօք, կա՛ն նախապաշա-րումներ՝ որոնք ցեղ մը ապրեցնելու համար օգտակար կը նկատուին եւ ժամանակի մը համար միայն կրնան իրենց գոյութեան ի-րաւունքը չինել, սակայն նախապաշարում մը որքան ալ իր օգտակարութեան տեսա-կէտէն դիտուի՝ երբեք տիեզերական հան-գամանք մը չկրնար ստանալ։

Շատ ստոյգ է թէ բարոյական գիտակ-ցութիւնը անհունս կը տարբերի դարէ դար, ցեղէ ցեղ, անհատէ՝ անհատ, բայց միևնոյն

ժամանակ գիտակցութեան յատակը գոնէ տարտամ բան մը կը մնայ միշտ եւ ուղղակի անհատական նպատակեն կախում կրնայ ունենալ։ Իմացականապէս աշխարհի ամէնէն տափակ ցեղերէն մին՝ Հօթենթօթը՝ կրնայ սպաննել իր ծերացած հայրը, այլ ևս զայն անպէտ նկատելով, մա՛նաւանդ խնայելով անոր՝ ծերութեան պատճառած ցաւերն ու ձանձրոյթը։ Այսօր լուսաւորեալ աշխարհին մէջ, ամերիկեան բժիշկներու պատկառելի կաճառ մը սպաննելու վճիռ կ'արձակէ այն կիւանդներուն դէմ՝ զորս բուժելու համար Հիպոկրատի աշակերտները իրենց արուեստին բովանդակ ճարտարութեամբը բան մը պիտի չկրնային ընել, եւ կեանքը՝ որքան ալ անոյշ ըլլայ՝ ա՛լ տաղտուկ մը և աւելորդ բեռ մը ըլլալէ տարբեր հրապոյր պիտի չունենար այդ եղկելիներուն համար։

Տխմար Հօթենթօթը եւ ամերիկացի այդ մարդասէր բժիշկներու կաճառը հաւասարապէս մարդասպան են. բայց իրերը անոնց դիտելու տեսակէտէն դատելով, իրենց նպատակին մէջ, արդեօք բացարձակապէս անբարոյական ե՞ն անոնք, բարոյական գիտակցութիւն չունի՞ն...։

Զուտ պատմական գետնի վրայ, դժուար է հանդիպիլ անբարոյ ու անկրօն ցեղերու։ Եւ ստուգիւ կասկածելի կը թուի ըլլալ միթբաններէ ոմանց նիւթապաշտ դպրոցի ի նըպաստ ըրած այն յայտարարութիւնը թէ՝ բացարձակապէս անկրօն ու անբարոյական ազգեր գոյութիւն ունեցած են եւ ունին երկրագունտին վրայ։ Այս յայտարարութեան փառաւոր հերքումը տուին երկու հոյակապ անձնաւորութիւններ՝ Մ. Միլլէր եւ Թիէլի, ազգերու կրօնական պատմութեան մէջ իրենց կատարած խղճամիտ ուսումնասիրութեամբը եւ որոնց ձեռնհասութիւնը ամէն կասկածէ վեր է։

Եւ արդէն բարոյականը —անշուշտ իր իմաստասիրական լայն առումովը —մարդկային կեանքին անհրաժեշտ մէկ պայմանն է, ընկերութիւնը վարող միակ լծակը, մեր բընութեան պահանջումներուն, հոգեկան ձգտումներուն քաջ կը պատշաճի ան։ Մեր բնութեան ամէնէն կենսական պէտքը, կեանքին օրէնքը, կարելի՞ է ենթադրել որ ստացական ըլլայ։ Կը հասկնանք թէ նախապատմական դարերու, կամ նոյն իսկ ներկայիս մէջ, հոգեկան և իմացական նուազ կարողութիւններով օժտուած ցեղերու մէջ, աշխարհագրական դիրքերու եւ ուրիշ ինչ ինչ աննպաստ պայմաններու տակ, բարոյական բնազդի մը ուժգնապէս զարթնումը ուշ տեղի պիտի ունենայ, սակայն ասի բաւարար պատճառ կրնա՞յ համարուիլ բարոյական օրէնքի մը գոյութիւնը ժխտելու կամ զայն ստացական հռչակելու։

Սոկրատ, բարոյական իմաստասիրութեան հայրը, կը պնդէր թէ առաքինութեանց եւ բարոյական սկզբունքներու հատիկները թաղուած են մարդկային սրտին ծալքերուն մէջ. դայելական (maïentique) մէթոտ մը հերիք է զայն արթնցնելու համար։

Արդի մանկավարժական դրութիւնները, աստիճան մը կը յիշեցնեն մեզի Սոկրատեան մէթոտը։ Մտքի ու սրտի համաչափ զարգացման հետ զուգընթաց է բարոյական կեանքի ծաղկումը։ Դաստիարակութեան բարոյական սկզբունքները կը զտուին, կը պայծառանան եւ զարգացած մարդը իր բնական (normal) վիճակին մէջ ի յայտ կուգայ։ Մանկավարժութեան բուն նպատակը ի՞նչ է. արդեօք բարոյականը բուն իսկ լրումը չէ՞ հոգեբանութեան, որ կ'ուսումնասիրէ մանուկ մարդուն բնութիւնը, կը քրքրէ անոր սրտի ծալքերը, որպէս զի մարդը իր բնութեան համապատասխան դաստիարակութիւն մը ընդունելով՝ օր մը կարողանայ իր բնութեան ու կեանքին առողջ պահանջումները իրագործել, վերջապէս իր ճակատագրին ճշմարիտ արուեստագէտը դառնալ, կամ հիներու բացատրութեամբ «Sculpter sa statue»։

Բարոյական գիտակցութիւնը, մեր բնութեան ուսումնասիրութեանը մէջ, ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հոգեբանական գիտակցութիւն մը։ Այդ գիտակցութեան, այդ օրէնքին գի-

տութիւնը պիտի զգանք մեր էութեան մէջ, երբ նախապաշարումներով, կիրքերով աղտոտ՝, կանխակալ կարծիքներով չենք կորսընցուցած մեր ուղեղի հաւասարակշռութիւնը, երբ չուշանի պէս անբիծ է մեր հոգին, վճիտ մեր խիղճը՝ երկինքի կապոյտին պէս։ Մեր հոգեբանական վիճակներուն վրայ անդրադարձումը, յայտնատեսական (intuitif) *ներքին ծանօթութիւնները ալ աւելի պիտի շեշտեն այս իրողութիւնը։*

Բարոյական գիտակցութեան ուրացումը, մարդուն ճակտին նետուած բիրտ անասնականութեան դասակնիքը պիտի ըլլայ։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Տիրան Չրաքեանի «Արեւելեան Մամուլ»ի 34րդ թիւով հրատարակած *կարծիքներ*՝ Ռ. Յ. Պէրպէրեանի նոր գործին՝ *Խոհ եւ Ցուշ*ի վրայ, խմբագրութեան կողմէ կրած լապաւումներուն պատճառով անհասկնալի դարձած եւ իր իմաստէն շատ բան կորսընցուցած ըլլալով, իր իսկական ամբողջութեանը մէջ վերստին կը հրատարակենք այդ յօդուածը, միջոցը տալու համար անոր հեղինակին, որպէս զի ան յայտնուի դատումներու եւ իր գրուածքին այն լրութեանը մէջ, ուրկէ՝ է որ միայն կրնայ ցայտել ամբողջ ոգին ու ձգտումը իր գրագատականին, եւ ատո՛վ է միայն որ կրնան հասկնալի ըլլալ հեղինակը ու իր գրուածքը։

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ

Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ "ԽՈՀՔ ԵՒ ՅՈՒՇՔ,,ԻՆ ՄԱՍԻՆ

Քառասունուվեց բանաստեղծութիւններ, խիստ ճերմակ եւ փայլուն էջերու վրայ տպուած՝ խիստ գեղեցիկ գիրերով որոնք կարծես յատկացած ըլլան քանդակելի բանաստեղծական արձանագրութեանց, քանի որ գրաքանդակներու վայել յստակ հաստատութիւնը, վերջնականութիւնն ունին եւ քերթուածներու պատշաճ զգայուն, յունական շեղութիւն մը, եւ որոնց նրբին մեծութիւնը եւ կատարեալ մաքրութիւնը կը թողուն էջին սպիտակութեան յորդառատ թափանցել գիրենք, եւ անսխալօրէն նախապաշարել քեզ լուսողոզ այս տպագրութեան նիւթերուն բարոյական մաքրութեան մասին՝ անմիջապէս, երբ էջերը կը բանաս, եւ պատրաստել քեզ՝ յայտնի է թէ ազնուական յուշերու եւ մտածումներու ճանաչման,—46 քերթուածներ, ըսի, իւրաքանչիւրը բաղկացած տասնեւմէկական վանկ ունեցող տասներկու տողերէ, ճշգրիտ նոյնաչափութիւն վանկերու եւ քերթուածներու, որ կը թուի եւ կարող է արտայայտել անողոք նոյնութիւնը սուգին որով ողբերգուած ու մրտմրտացուած են անոնք։ Նաև, «վաղամեռիկ սիրելւոյն»՝ Տիկին Զարուհի Պէրպէրեանին, Հեղինակին եւ իրենց չորս զաւակներուն պատկերները, ամէնքն ալ գեղեցիկ, եւ հաւատարիմ, կը կազմեն՝ ամուսին, հայր եւ մտքի մարդ Պէրպէրեանին բոլոր ստացուածքը կարծես՝ գորշ կողք հագած ու նուրբ այս հատորին մէջ, Խոհ եւ Ցուշ, իբր տպագրութիւն լիովին պատուաբեր Վիեննայի Մխիթարեան Տպարանին եւ իբր երկ՝ Առաջին Տերեւի երիտասարդ բանաստեղծին, Մարդիկ եւ Իրի քննադատին, Դասիարակի մը Խօսքերուն բարոյագէտին, և Լեզուներու, Մատենագրութեանց և Փիլիսոփայութեան Ուսուցչին արդէն լիալիր պատուոյն վրայ

սրտաշարժօրէն նուիրական նորանոր նշոյլներ արտադրելու սահմանուած։

* * *

Պատշաճութեանց հակառակ ըլլար թերեւս, նոյն իսկ ո՛ եւ է քննադատի համար՝ որ նախկին աշակերտի իմ առընչութիւնս չունենար հեղինակին հետ, այս քերթուածները դատել լեզուի, արուեստի՝ քան ոգիի, ներշնչման տեսակէտով, եւ հաւասար փոյթով ցոյց տալ վերջիններէն բղխող գեղեցկութիւններուն հետ նաև առաջիններուն մէջ սահմանուող թերութիւնները. վասն զի ինչ տեսակէտ որ գրեթէ այլամերժօրէն պիտի վայլէր հոս՝ Խոնif եւ Ցուբիին ոգւոյն ու ներշնչման տեսակէտին հետ՝ չ'ոթ՝ համակրանն է, վշտաբեկ ամուսնոյն ու խորհրդին հոգեկան կացութիւնը փափկօրէն բայց բնականօրէն նկատի առնող տեսակէտը, որ եթէ թերութիւններու վրայ ծանրանալէ պիտի արգիլէր՝ լիուլի պիտի թոյլատրէր սակայն փնտռել գեղեցկութիւնները, «վաղամեռիկ սիրելւոյն պաշտելի յիշատակով» ողբային այս գրքին այն տողերը, ուր բանաստեղծութիւնը բարձր ըլլար այնքան՝ որքան վիշտը խորին, ուր վիշտի եւ բանաստեղծութեան հեշտին ու կատարեալ միատարրում մը ներկայանար, ուր վիշտը բանաստեղծութիւն դառնար, ի բանաստեղծութիւն վերապրուէր ու վերակերտուէր, ուր, ինչպէս մութ ձորերը մեծ զառիվերներ, լեռներ են միանգամայն, խոր սուգը բարձրօրէն քերթուածացած ըլլար,— եւ նոյն իսկ գործին անխնամութիւնները պիտի բացատրէր այն անագին վիշտովը որ քերթուածներուն մէջ կը հեծէ, որ գրքին խօսքերուն մէջ կը սեւնայ, յաճախ ծածկուած, բարձր սարերու մէջերը գուշակուող, ընդնշմարուող, մերթ յայտնապէս պեղուող խաւարին ձորերու պէս։

Արդարեւ, վատահ պէտք է ըլլալ որ, եթէ ներկայ հատորը լեզուի միօրինակութեան, տաղաչափական ներդաշնակութեան, դիւրասահ խօսուածքի եւ այլն հարկերուն ոչ համապատասխան կէտեր կրնայ պարունակել, սակայն հեղինակը աշխատող արուեստագէտին անտարբերութեամբը չէ որ կը թուի գրած ըլլալ իր խոհերն ու յուշերը, այլ դժնդակօրէն այրիացած ամուսնոյ մը յուզումներով, որոնց յուշացումն իսկ դեռ բաւական է ուելի կամ նուազ անշրջայեաց դարձընելու արուեստագէտը, և սգաւոր բանաստեղծը մղելու արտայայտուիլ կարելի եղածին չափ նուազ ճիգով, գրեթէ կրաւորապէս, զբաղիլ լո՞կ իր այլամերժ ապերջանկութեամբը, թէև, ո՛վ դուք որ ձեր ներշնչումները զգալու կամ արտայայտելու ատեն լացած չէք բնաւ՝ չուզէք բնաւ հասկնալ թէ մէկ ներյատուկ (intrins.) հանգամանքն է բանաստեղծութեան այսինքն գեղարուեստներուն ամէնէ՛ն ոչձեռարուեստականին՝ էապէս չեղծանի՛լ արցունքներէն որ կուգան ե՛թէ աշխատելի էջը պղտորել, եւ խարխափիլ տալ գրողին՝ բայց նաև ներշնչումը նշուլոտել և բանաստեղծին խոյացք տալ։

* * *

Այսուհանդերձ, քանի որ Խոնif եւ Ցուբիին բանաստեղծը Պէրպէրեանն է, — վասն զի գրեթէ բոլոր այս ոտանաւորները ճշմարիտ քերթուածներ են, եւ Պէրպէրեան այնքան բանաստեղծ է հոս, իր ցաւը հեծելու, պահուն, որքան էր իր երիտասարդութեան տենչանքները բաղձացած ատեն, և տենչանք թէ ցաւ, զրկումներ են յաճախ որ բանաստեղծը կը տրամադրեն,—այսինքն որովհետեւ հեղինակը հելլենարուեստ դասական մը է միշտ, անկարելի էր որ իր կիրքէն տարուէր մինչեւ անխորհուրդ զեղումներու, վրդով ու անկարգ բնականութեանց, ըստ բաղդի արուեստագիտութեան կամ մանաւանդ անարուեստութեան մը, ուր իր կամքը կարեւորին եւ գեղեցկին մէջ չսահմանաւորուէր։ Ճշմարիտը անհայտ չէ կանոնաւորութեան հետ, կամ ընտրութիւնը՝ իրականութեան հետ. ամենեւին։ Որովհետեւ այս քերթուածներուն ակունքը մշտահոս դառնաղբիւրն է իր ճշմարիտ վիշտին՝ ստիպուած

չէր Պէրպէրեան, յոռի դերասանի մը պէս, անպատճառ մկնաձգտումներով պատմել իր հոգւոյն թունաւորումը։ Անտարակո՛յս կըրնար, իր վիշտին առաջին դառնագոյն օրերը վերապրիլ սաստկապէս՝ երբ այս քերթուածները կը գրէր, եւ երբ անշուշտ՝ ուշադրութեան կեդրոնացմամբ իր դառնութեան ներմշտածոր հոսումը վայրկեանի մը համար կը զայրագրգռէր ակամայ. եւ ապահովապէս կրնար փորձել յուսահատօրէն խառվատանջ, քաոսօրէն բնական եւ ըստ ամէն հաւանականութեան՝ անճշմարտանման գրականութիւն մը, որ ոչինչ պիտի ունենար խորին ու համակրելի, թէեւ ճշմարիտ ըլլար։ Իրօք, մարդու մը մեծագոյն արժանապատուութիւնը (dignité) տգեղութիւն մը ու տկարութիւն մը կը համարի վիշտը՝ գէթ իր սանձարձակ արտայայտութեանց մէջ, եւ մարդու մը, նոյն իսկ բանաստեղծի մը արժանապատուութիւնը իր բանականութիւնն է միայն, Պէրպէրեանին մէջ միշտ ներշնչականութեան չափ եւ թերեւս աւելի իրական։ Իր յուշերգերը չէին կրնար, գէթ ընդհանրապէս, ըլլալ իր մեծ սուգին խառվայոյզ արտայայտութիւնները, հառաչներով ու վայիւններով եւ համապատասխան փոխաբերութիւններով ու նմանութիւններով տանջուած։ Լեզուի միօրինակութեան եւ դիւրասահութեան անփոյթ բանաստեղծը՝ պիտի ջանար, թերեւս առանց մեծ ուշադրութիւն դարձընելու, իր արժանապատուութիւնը չվտանգել, եւ վիշտին՝ ամօթի սահմաններէն հեռու մնալ. վասն զի արդարեւ, վիշտն ալ, եթէ չընդունուի որ իսկապէս ամօթ մը ըլլայ, տեսակակից է սակայն ամօթին՝ ցորչափ տկարութիւն է։ Զուսպ, խորհող թախծութիւնը պիտի լռէր հոն ուր արցունքները պիտի սկսէին... Եւ ահաւասիկ այս քերթուածներէն խիստ չատերը կ'աւարտին յուզման այն կէտին՝ ուր աչքերը կը տաքնան յանկարծ եւ արցունքներուն ալիքը կը յառնէ ներսէն։

Եւ բանականութիւնը որ ասիկա ընել կուտայ, ո՛րքան արուեստ մը եղած է այս գրքին մէջ։ Իր Տիկնոջը յիշատակին նուիրուած դասագրքի մը (Գաբրամաճեանի Բարեկիրք Աղջիկին) յառաջաբանը, զոր գրած է Պէրպէրեան, նոյն բանականութիւնը, նոյն արժանապատուութիւնը ներկայացուցեր էր արդէն. եւ հոն, հատուածները կը վերջանային արցունքներու յառնումով. և յետոյ, խոհականութեան հակազդմամբ՝ յառաջաբանը կը վերսկսէր խորհիլ եւ բանական մնալ։ Խոհի եւ Ցուցքը նոյն մեքենաւորութիւնը, նոյն հոգեբանութիւնը կը ներկայացնէ՝ աւելի բացորոշապէս արուեստագրուած։ Եւ մանրամասնութիւններու գրեթէ պարագայական արուեստէն աւելի՝ բանականութեամբ վիշտը լուծելով և արցունքը նահանջեցնելով ընթերցողին մէջ լուրջ մելամաղձութիւն մը շատ վստահապէս երկրաձգող այս պարզ, անաչխատ արուեստն է որ կը կազմէ գրքին գլխաւոր ճարտարութիւնը և գրքին պատուոյ տիտղոսներէն մին։

Մանրամասնութիւններու վրայ խօսելէ առաջ՝ նշանակեմ հոս գէթ քանի մը հատ այն 25—26 քերթուածներէն, որոնք աւելի կամ նուազ պայծառօրէն կը պարունակեն ինչ որ ցոյց տալ կ'ուզեմ։ Տեսէք Գ.ը, Ե.ը, Ը.ը որուն

Թմբի կ'ըլլայ կիսն ու այրը սեգ կաղնի,
Իրենց հասակ հով հովի միտս կը կանգնի...

վերջին տողերուն միտս բառը ա՛յնքան մելամաղձիկ է, ճիշդ որչափ մանկականօրէն միամիտ, թէեւ վայրկեան մը թուի վանկ մը չինելու համար դրուած ըլլալ հոն.— յետոյ ԺԴ.ը ուր հեղինակը կը պատմէ «յարկին ամայութիւնը» եւ որ կ'աւարտի՝ սգաւոր սրտին ա՛յնքան պատշաճ ընծայելով սուգի սեւերը որ չորս դին կը պատեն։ կատարեա՛լ ԺԸ.ը, աղո՛ր ԺԹ.ը, ցաւագին Ի.ը, որոնց պիտի դառնանք յետոյ, ԻԱ., ԻԳ., ԻԴ., ԻԵ. քերթուածները, ԻԶ.ը ուր Պէրպէրեանին պանծացուցած Ցաւը՝ անձնազոհութեամբ ու լռութեամբ վսեմ է, և թերեւս բարձրագոյն բանականութիւն մըն է. անարկու ԻԷ.ը, ԼԴ., ԽԲ., ԽԳ. քերթուածները, ևն. ևն։ Բոլոր ասոնց իբրև տիպար կարելի է

ասնել օրին. համար ԽԳ.ը կամ Խ.ը, թէև ասանք առանց գրքին գոհարներէն ըլլալէ գաղրելու, չհաւասարի՛ն այն անօրինակ քերթուածներուն որոնց վրայ յետոյ պիտի խօսի։ Խ.ին մէջ Պէրպէրեան կ'ըսէ թէ

Բրիճ կուտը կոգիճ ունի մի մատուռ,

եւ տրամագին հաճոյքով կը պատմէ քաղցր սրբավայրը. միտքը անզգալապէս իր սիրելիին ուղղուած իրօք՝ վերջին տողին մէջ բացայայտօրէն անոր կը մագնետուի, արտասուալից.

Կարծեմ, ծածուկ հոն կ'աղօթէ իր հոգին։

Խ.ին մէջ կը պատմուի թէ ի՛նչպէս ընտանիքին գերազանց ժամը գիշերն է, եւ բուն եղանակն ալ ձմեռը, երբ լամբարը կը լուսաւորէ եւ կրակը կը տաքցնէ բոյնը։ Բայց այս խաղաղիկ ու երջանկաւէտ քերթուածին վերջին տողերը, անակնկալ կերպով, կարծես բռունցքի աղէտաբեր հարուածով մը պատուհան մը խորտակուէր՝ ասանկ կ'ըսեն.

Բայց ուր պակսի մայրը բոյնին,ո՜հ, այն տեղ։
Գիշերն ա՛լ սեւ է, ձմեռն ա՛լ սառ ,ա՛լ անեղ։

Անցողակի կրնանք դիտել թէ, քերթուածներու մեծ մասը քանի որ կ'աւարտի մեծապէս տառապող տողերով, կամ գլխաւոր գաղափարը, սեւեռախոհանքին մէկ նոր յայտնութիւնը, միշտ տրտում, հզօրապէս կ'ընդգծուի կամ կը ցայտէ վերջին տողերուն մէջ, դժուար չէ ըսել որ sonnetներ պիտի ըլլային անշուշտ այս ոտանաւորները, եթէ հեղինակը իր վիշտին հետ շատ աւելի գեղարուեստօրէն զբաղիլ ուզելու կարող ըլլար։

Բոլոր ասանք, այսպէս, վերջանալով երբ սուգը կը յուզուի կ'ելլէ Պէրպէրեանը թշուառացնելու, կ'ենթադրեն արժանաւոր ու բանական առնութեան մը կամքը, նաև այս զուսպ յուզումներուն պահած խորքին մեծ ազդողութեանը գիտակցութիւն մը։ Որքան ճշմարիտ են այս քերթուածները, ո՛րքան ըստ այն ճշմարտութեան են զոր բանականութիւնը կը նախընտրէ՝ երեւակայուն զգացողութեան մը անհանդարտ բնականութենէն։ Եւ քանի որ կատարեալ արուեստն է պատկառեցնել ու համակրեցնել ճշմարտութեամբ, — կարողութիւն որ կը պակսի զգայնութենէն իշխուած արուեստին, — ո՛րքան բնականօրէն ինքնաբերուող արուեստն մըն է որ կ'երեւայ այս վերջաւորութեանց մէջ. և որքան նոյնացած է արեւուեստը՝ իր քերթուածները այդպէս վերջաւորող հեղինակին հոգեբանական վայրկանին հետ որմէ կը բղխի։ Ո՞չ ապաքէն արուեստին բղխումն իրականութենէն, և ասոնց կարծես անգիտակից այս շփոթումը՝ բաղձալի եւ յաճախ անմատոյց սեփականութիւնն են բարձրագոյն կարողութեանց, ուզուած (voulu) կերտուածքներու այս ժամանակին մէջ, որոնք ընդհակառակը արուեստէն կը բղխեցնեն իրականութիւնը, մինչդեռ իրականութիւնն է, տրամախոհ, դրական հանճարեղներուն մէջ, որմէ պիտի ինքնաբերուէր արուեստը։ Եւ թէպէտ կարելի է կարծել թէ Պէրպէրեան բոլորովին չպիտի վերաբերէր այս դրական դասակարգին՝ եթէ դառնօրէն հարկադրիչ իրականութիւն մը չտիրապետէր իր մէջ հիմա, արուեստական իրականութեանց աւելի կամ նուազ որոշ իր միտումներուն, — սակայն արտաքին թէ ներքին իրականութիւնը զգալ, հասկնալ անոր այլ եւ այլ տեսակէտներով ունեցած կշիռը, անոր գեղարուեստական տարողութիւնը, անոր յատկանիշերը, անոր ազդողութեան սկզբունքը տեսնել, եւ ըստ ատոնց, յանուն ատոնց զայն ներկայացնել՝ խիստ բնական ու գիւրին գործ եղած է Պէրպէրեանին, ինչպէս է միշտ բոլոր կարողներուն համար։ Եւ իրօք, մինչդեռ ա՛յնքան դժուար է սուգին պէս հասարակ բայց քիչ բացատրելի վիճակներ պատմել, իր քերթուածներուն մէջ յաճախ կը պատահիս ամէնէն անըմբռնելի իրականութեանց — հոգեկան վիճակներ շատ անգամ — գիւտերուն և անոնց յարմարագոյն արտայայտութեանց.

Փոսի մը մէջ միտքս սուգի անդադար.(ԻԱ.)

Նոյն քերթուածին մէջ ուրիշ տողի մը վրայ՝

Բայց ո՛չ ուրեք, ա՜հ, ո՜չ ուրեք զինք գտնեմ։

Ի. քերթուածին մէջ՝ մեռած սիրելւոյն ճակտին, մարմնոյն պաղութիւնը պատմելէ ետքը՝ յանկարծ, առա՛նց փոխանցման՝ բայց սքանչելի կերպով պատեհօրէն եւ ամենաճիշտ չղթայմամբ կ'ըսէ.

Վա՜յ. խնդալը յիմարութիւն չէ՞ միթէ։

Ուրիշ տեղ մը, (ԼԱ.), սա խօսքը կայ.

Զի՛նք կը բաղձամ կաթոգին.
Ի՛նչ փոյթ ինծ այլք, ու ինք մընայ անդին...

Այլուր, Լ.ին մէջ, ուր կը տեսնէ կինը առողջ, վերադարձած՝

Կը սարսըռա՜ր մարմինս մազին փրփուրէն.

Բայց յետոյ, զարթնումէն ետքը՝ պարզ ու անձգին թշուառութեամբ մը կ'ըսէ.

Մինակ էի, սուգիս մէջ.
Ո՛ տայր, երազս ի մահ յանգէր....։

Տեղ մը՝ (ԽԴ.) խիստ դիւրաւ, ու ոչինչ ըսելու պէս կը յաջողի հզօրապէս իրական վիճակներ յայտնել.

Եղաւ ատեն ուր երջանիկ էի ես։

Վերջին քերթուածին մէջ ճշմարիտ բայց փափուկ կացութիւն մը կը պատմէ.

Ինչ որ իր (մարդուն) մէջ մեծ է, ազնիւ ու վսեմ,
Կ'զգայ բարձրէն հոսիլ.

Առաջին տանաւորը ունի սա տողերը.

Խորհի՜լ, անանցն անցաւորին տակ գտնել,
Ցիծել՝ անցեալն իր թռչին մէջ կեցընել.

Ի՛նչ ճշմարտութիւն ու ճշգութիւն, մանաւանդ առաջինին մէջ. բայց նաեւ ի՛նչ գիւտ, եւ ի՛նչ հոծութիւն։ Աւելի վար կան տողեր՝ ուր սակայն անարուեստ կազմութիւն մըն է որ կոչուեր է յայտնել իրականին մէկ խորագնին կատարեալ հասկացողութիւնը.

Միտքը հըզօր, սիրտը տըկար, քանիօ՜ն
Մարդն որ խորհի, մարդն որ յիշէ՝ վշտակիր։

Գ.ը, որուն վրայ մասնաւորապէս յետոյ պիտի խօսիմ, ծայրէ ի ծայր սքանչելի է ա՛յնքան իրականին զգայութեամբ որքան անոր հաւատարմութեամբ, վասնզի կը պատահի կոր որ այս վերջին յատկութիւնը առաջինին ընկերացած չըլլայ «Խոհք եւ Ցուցք»ին մէջ, շնորհիւ հնաբոյր եւ քիչ իրապաշտ պատկերացումներու, որոնց տեսակ մը վարժութիւնն ունեցած ըլլայ Պէրպէրեան, թերեւս ատոնց կարճութեան առաւելութեանը, սեղմ թանձրացուցչութեանը համար, հեղինակին սիրելի, եւ կ'արժէ որ այս մասին խօսուի քիչ յետոյ։ —Դ.էն առնուած հետեւեալ տողերուն վերջինին մէջ, իրականութիւնը ոչ միայն ճիշդ է այլ նաեւ մեծապէս հետաքրքրական.

Մինչ կ'ապրի դեռ՝ կրնա՜յ հիւանդը նայիլ,
Խօսիլ քեզի, ու արտասուել, ու ժպտիլ.
Եւ այլն. ... ու որքան
Ալ ոգեսպառ՝ բայց կը շնչէ, հո՛ն է ան...
Յանկարծ, —անհա՜ս, ցնորեցուցիչ անգք,— ըզքեզ
Իրեն քովը մինակ մնացած կը գտնես։

Ե.ին մէջ՝

Ո՛վ քայքայում, կենսախառնուած զոյգ էից.
Մահուամբ միոյն՝ միւսին կեանքն ալ մահայից...

Բայց վերջապէս անշուշտ չենք կրնար մի առ մի դնել հոս բոլոր այն տողերը ուր իրականութեան զգացողութիւնը սքանչելի է, ուր ճշմարիտ բանաստեղծին դիտողութիւնը ճշմարիտ իրազննութիւն մըն է, կատարելապէս գրական եւ բոլորովին էականին հետամուտ։

ՏԻՐԱՆ ՉՐԱՔԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով.)

ԳԸԼԸՃՃԵԱՆ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Գ Ա Տ Ը Գ Ի Ւ Ղ

Վարժարանին նոր տարեշրջանը պիտի սկսի յառաջիկայ Դշ. սեպտ. 1/14ին։

Ամէն տեսակ տեղեկութեանց համար դիմել Վարժարանին Տնօրէնուհի Օր. Ս. Գըլըճճեանի, Գատըգիւղ Խրխովճէրի փողոց, թիւ 6։

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԽՆՈՒՍԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

ՎԻՃԱՒԻՆ ՎՐԱՑ

Կ'ուզենք հակիրճ տեղեկութիւն մը տալ, Բիւրակնի ընթերցողներուն, Խնուսի Աւետարանական գործին եւ այն գիւղերուն վըրայ ուր բողոքականութիւնը մուտ գտած է։

Բերդ. — Բերդ գայմագամանիստ, այժմ միւթէսարըֆութեան վերածուած պզտիկ քաղաք մըն է, 500 տունով։ Երեք մասերու կը բաժնուի, կամ լաւ է ըսել երեք թաղերու, Պարտէզ, Ձոր եւ Գայապաշի։ Առաջին եւ երրորդ թաղերու դիրքը աւելի լաւ է քան երկրորդինը։ Ձորի երկու կողմն ալ կը կանգնին սեպաձեւ ահագին բարձրութեամբ ապառաժներ՝ որոնք դիտողին տոսկում կ'ազդեն։ Վաճառատուններու մեծ մասը հոս կառուցուած են։ Այս ապառաժները երբեմն կը փլչին մաս առ մաս, վնաս պատճառելով ժողովուրդին։ Անկէ գրեթէ 11 տարի առաջ՝ կարգ մը ապառաժներ, որոնք կից էին Լուս. եկեղեցիին, ահագին գղրդումով վար թափեցան, մինչ եկեղեցիէն ելած ժողովուրդը քիչ մը հեռացած էր այն կէտէն, ուր ինկան խորտակուած ահագին զանգուածով քարերը։ Եթէ այս անկումը մէկ երկու վայրկեան առաջ տեղի ունենար, առանց կասկածի, ժողովուրդին մեծ մասը պիտի թաղուէր անոնց կոյտերուն տակ. Շատեր օգտուեցան ատկէ, շինելով խանութ, տուն, եւն.։ Փոյապաշէն նոր վաճառատուններ շինուած են եւ շինուելու վրայ ալ են։ Տարուէ տարի նոր տուներ եւ կառավարական ու զինուորական շէնքեր կը կառուցուին։ Բնակչութիւնը Իսլամ եւ Հայերէ կը բաղկանայ, որոնց մէկ մեծ մասը երկրագործութեամբ կը պարապի։ Քանի մը տարի առաջ շատ տկար էր տեղիս վաճառականութիւնը, սակայն հիմա բաւական զօրացած է։ Վերջին քանի մը տարիներու մէջ բնակչութեան թիւը բազմացած է։ Ձորէն կ'անցնի գետակ մը, որ ծագում կ'առնէ Գլին-Կէօլ լեռներէն։ Բերդեցիք շատ կ'օգտուին այս ջուրէն, որուն վրայ շինած են քանի մը ջրաղացներ։

Հայերը ունին առաջնորդ մը, Տ. Մեսրուժան վրդ., եկեղեցի մը և դպրոց մը՝ Հայ Բողոքականները ունին դպրոց մը, որ կազմուած է Կարնոյ միսիոնարին՝ Վեր. Ր. Ս. Ցթէյփլթընի ձեռքով։ Վարժուհին, կը դասախօսէ 45—50 երկսեռ տղոց։ 4—5 բողոքական ընտանիք կան, գրեթէ բոլորն ալ հեռու բողոքական անունէն։ Կը ցաւինք ըսել թէ Աւետարանի գործը հոս առաջացած չէ։ Ժողովուրդը բոլորովին անտարբեր է հանդէպ Կենաց Բանին։ Չունին կրօնքի ճըշմարիտ նախանձաւոր ոգի։ Երբեք չեն խորհիր թէ իրենց բեմը թափուր է։ Ժամանակին Հաճի Յովհաննէս Բարաղամեան եւ Մատթէոս էֆ. Հովիւեան, ընթացաւարտ Պարտիզակի բարձրագոյն վարժարանէն և Մարզուանի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, բաւական աշխատած են, սակայն արդիւնք մը տեսնուած չէ։ Իրենք իրենց հոգեւոր ցաւալի վիճակը չեն տեսներ, սակայն հաճի Յովհաննէս, այն բարի ու անձնուրաց մարդը, տեսնելով իրենց այս խըղճալի վիճակը՝ երբեմն կ'այցելէ այս եկեղեցին ու կը լեցնէ անոր թափուր բեմը։

Դեռ չանցած գիւղերու մասին տրուելիք տեղեկութեանց, կ'ուզեմ համառօտակի պատմել թէ ,ինչպէս սկսաւ Խնուս, Չէվիրմէ եւ Հարամեկ գիւղերու բողոքականութիւնը։ Խնուսի եկեղեցիներն ալ, ուրիշ շատ մը եկեղեցիներու պէս, տումար չգործածելու դժբաղդութիւնը ունեցած են, ուստի մեզ դժուար է ամէն պարագաներն ու անցքերը ու անոնց թուականները ճշդիւ ըսել։ Մեր տեղեկութիւնները առած ենք Հայ. Աւետարանական ծերունէ մը եւ ուրիշներէ։

Վերոյիշեալ գիւղերուն մէջ Աւետարանականութիւնը մուտ գտած է քառասուն և հինգ տարի առաջ, անգամ ունենալով 145 հոգի։ Խնուսցի մը, անկէ շատ տարիներ առաջ կ'երթայ Եւրոպա առեւտուրով զբաղելու

համար։ Երկար տարիներ հոն անցընելէն ետքը, կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, հետը բերելով Աւետարան մը եւ քրիստոնէութեան վերաբերեալ գիրք մը։ Թող ներուի մեզ, իբր միջանկեալ խօսք, քանի մը բան ըսել։ Աւետարանի նկատմամբ, որ ոյնչափ կապ չունի մեր պատմութեան հետ։ Թերեւս առաջին անգամն էր որ Աւետարան մը կը տեսնուէր Զէվիրմէի ժողովուրդին մէջ։ Գիւղացիք միայն Աւետարան անունը լսած էին. բայց բոլորովին անգիտակ էին անոր ձեւին ու պարունակութեան։ Ցգէտքահանաներ զայն կը ծանօթացնէին ժողովուրդին իբր ահաւոր գիրք մը որ վրէժխնդիր կ'ըլլար այն ամէն աչխարհականներուն՝ որոնք անարժանաւորութեամբ կ'ուզեն զայն կարդալ։ Այդ հին ատենները, ինչպէս հիմա ալ շատ մը տեղերու մէջ, քահանաներու բոլոր խօսքերը ու պատուէրները իբր պատգամ կ'ընդունուէին տգէտ ու ռամիկ ժողովուրդէն։ Ժողովուրդը փոխանակ հետամուտ ըլլալու Աւետարանի պարունակութեանց՝ կը հեռանար անկէ, խորհելով թէ անոր հպումը զանազան գժբաղդութեանց դուռ պիտի բանայ։ Ցաւալի չէ՞ ըսել թէ այսօր ալ կան տեղեր ուր Աւետարանը համարուած է ահալի, պատուհասող ու հրաշագործ գիրք մը, որմէ շատ մը դիմակի տակ անցնող բարեպաշտ համարուած կեղծաւոր փարեպաշտներ շահու աղբիւր բացած են ապօրինի միջոցներով։ Ռամիկ ժողովուրդին գաղափարին համեմատ Աւետարանները կը տարբերին իրարմէ, իրենց հրաշագործ զօրութեան նայելով։ Օրինակի համար, լուսաւորչականի մը և բողոքականի մը ձեռքը գտնուած Աւետարաններուն մէջ մեծ տարբերութիւն կայ; կ'ըսեն։ Խնուսի գիւղերէն մէկուն՝ Խոզլուի մէջ, կայ «Արէի Աւետարան» անունով Նոր Կտակարան մը, որ այս գիւղի և շրջակայ գիւղերու ժողովուրդէն ընդունուած է «զօրաւոր, հրաշագործ... Արէի Աւետարան»։ Արէ կրճատեալն է Արէք անունին, որ անձի անուն է։ Զենք գիտեր թէ այս անձը ո՛ւրկէ ձեռք ձգած է այս Աւետարանը, որմէ փոխանակ հոգեւոր շահու աղբիւր մը հանելու ու զայն ժողովուրդին բաժնելու, խեղճուկրակ գիւղացիներ կողոպտելու եւ իր անձնական փափաքներուն ու իղձերուն կատարման միջոց ըրած է Աստուծոյ բանը։ Այս Աւետարանը բոլորովին կը տարբերի միւս բոլոր Աւետարաններէն, կ'ըսեն անոր հկտեւորդները. ան կրնայ իրեն պաղատողին չնորհել առողջութիւն, հարստութիւն, հոգեւոր զօրութիւն՝ փորձութեանց դէմ, նպատակի իրագործում և այլն։

«Արէի Աւետարան»ը գրուած է գեղեցկան պզտիկ խրճիթի մը մէջ, բարձր տեղ մը, փաթթուած լաթերով, որուն առջեւ կը վառեն երկու և կամ աւելի մոմեր։ Հեռուէն կը տեսնես կանանց, աղջկանց, տղոց եւ ամէն կարգի անձերու խումբեր, որոնք Խոզլու կը դիմեն ուրիշ գիւղերէ, Արէի Աւետարանին ուխտեր ու աղերսներ ընելու համար։ Եթէ անոնց գաղափարներուն քիչ մը հակառակելու յանդգնութիւնը ունենաս, գուցէ ծեծուիս եւ կամ նախատուիս։ Արէի Աւետարանին վրայ կազմուած գաղափարները մարդոց մէջ՝ իրենց մանուկ հասակէն արմատացած են. մեծ դժուարութեանց բախելու է ո և է անձ մինչև որ մէկու մը այդ արմատացած գաղափարները արմատախիլ ընէ։ Աւետարանին տէրը կը տեսնէ ուխտաւորներու բազմութիւնը ու կ'ուրախանայ, որովհետեւ վստահ է թէ քիչ վերջը քսակը ու փորը պիտի սկսին կուլ տալ իր յաճախորդներուն ընծաները։ Ոմանք ստակ, ոմանք եզամ, ոմանք ոչխար կամ հաւ, ոմանք գուլպայ, ոմանք թաթնոց-ձեռնոց, եւ ոմանք ալ ուտելու բաներ կը նուիրեն այդ Աւետարանին տիրոջ։

Այս ուխտաւորները Աւետարանին առջեւ ծնրադրած եւ կամ կանգնած կը համբուրեն զայն ու կը մատուցանեն իրենց աղերսները եւ ուխտերը։ Անոնց ամէնէն պատուական ու յարգի երդումը «Արէի Աւետարան»ն է։ Մեծ ու պզտիկ լաւ սորված են այս դասը։ Աւետարանին խարդախ տէրը իր ուխտա-

ւորները քաջալերելու համար, նոր նոր ե-
ղեւակայական սուտեր կը յօրինէ իր Աւե-
տարանին վրայ, սուտեր՝ որոնք աւելի կը
բարձրացնեն անոր զօրութիւնը ուխտաւոր-
ներու աչքին։ Վատ կին մը, որ բաւական
տեսնէ ի վեր լուսնոտած էր, բերուեցաւ
«Արէի Աւետարան»ին, անկէ բուժում գըտ-
նելու նպատակով։ Կ'ըսեն նաև թէ, իբր թէ
այդ Աւետարանը կնոջ միջոցաւ գիւղացիներ-
ին չատերուն գաղտնիքները երեւան կը
հանէ եղեր։ Ոմանց կը սպառնայ եղեր որ ի-
րենց գէշ ընթացքը փոխեն, եթէ ո՛չ պիտի
հրապարակէ եղեր անոնց բոլոր «ծածուկ
մեղքերը»։ Ապագային համար գուշակու-
թիւններ կ'ընէ եղեր։ Բողոքական մը լսելով
այս անճոռնի ու այլանդակ տարաձայնու-
թիւնները, ուղղակի սուրբին եւ վատ կնոջ
կեցած տունը կ'երթայ ու կը տեսնէ իգա-
կան եւ արական սեռէ չատեր, որոնք չրջա-
պատած են վատ կինը ու Աւետարանը եւ
ապշութեամբ զայն կը դիտեն բոլորովին ա-
կանջ կտրած՝ ունկնդրելու անոր պատգամ-
ները։ Վատ, խաբեբայ կին, կ'ըսէ բողոքա-
կանը, մինչեւ երբ այս ժողովուրդը պիտի
մոլորցնես, հիմա խարդախութիւններդ ե-
ղեւան պիտի հանեմ»։ Սուրբին հետեւորդ-
ները կարծեն թէ կայծակնահար եղած՝ անշ-
նաւաս (՞) բողոքականին խօսքերէն, կը
սկսին նախատել զայն ու բացագան-
չութիւններ ընել։ Կինն ալ լսելով բողոքա-
կանին իրեն ուղղած խօսքերը կ'սկսի իր
այլանդակութիւնները. «համա՞ն էկաւ, է-
կան, ճկա՛ էրկնքեն կրակը թափի մը-վրէն»։
Եւ ուրիշ չատ մը այս տեսակ խօսքեր։ Մեղմ
բողոքականը չուարած այս անճոռնի ասաց-
ուածներէն՝ յուսահատ դուրս կ'ելլէ առանց
իր խօսակցութեան կապը չարունակելու։
Սուրբին հետեւորդները կը սպասեն որ բո-
ղոքականին բերանը ծգրի։ Իրենց պատմա-
ին համեմատ չատերու բերանը ծռած է,
երբ ուղած են սուրբերուն հակառակիլ։ «Ա-
բէի Աւետարան»ը հիմա կը չարունակէ իր
գործը։ Ուրիշ Աւետարանի մը մասին ալ կը
պատմէին թէ, «լեբ or գիշեր կ'եղներ, կ'ել-
ներ կը հագներ ուր երգվ ներ, ու կը զբուրբ-
ներ—կը չրջագայեր։ Ու տգէտ ժողովուրդը
առանց ընդդիմանալու այս այլանդակու-
թեանց, չուտ մը կը հաւատայ։ Մեր կարծի-
քով, ասոնք արդիւնքն են տգէտ կղերին
բռնած ընթացքին՝ հանդէպ իր հովուած ժո-
ղովուրդին։ Արդ, ժամանակը չէ՞ որ վերցուին
այդ տեսակ կղերներ մեր ժողովուրդին մէ-
ջէն, որոնք փոխանակ օրհնութիւն ըլլալու՝
եկեղեցիին անէծք եղած են։ Քահանաներ
կան որոնք հազիւ թէ քիչ մը հասարակ
կարդալ գիտեն եւ բոլորովին անգիտակ են
իրենց գիւղէն դուրս գտնուող քաղաքներու
բնակչութեանց վրայ, անգիտակ թերթերու
գոյութեան, անգիտակ Աւետարանի վար-
դապետութեանց եւ վերջապէս անգիտակ
ամէն բանի, բացի այն խնդիրներէն որոնք
քսակի չուրջը կը դառնան։ Ժամկոչ մը որ
փոխասացութեան մէջ քահանային կ'օգնէր,
քանի մը ամիս վարժապետութեան պաշտօ-
նով գրաղեցաւ գիւղի մը մէջ։ Աշակերտնե-
րուն Ս. Գրոց դաս աւանդած միջոցին, խըն-
դիրը կուգայ թէ՝ հոգիները ուր կ'երթան։
Տիրացուն կ'ըսէ. «գիտէ՞ք ուր կ'եր-
թան հոգիները»։ Աշակերտները մունջ
կը մնան. Ասուուածաբան (՞) վարժապետը
կը չարունակէ. «ոչ դժոխք կ'երթան
ոչ էլ երկինք, այլ օդին մէջ կը մնան»։
Անչուշտ այս մարդը այս վարդապետութիւնը
քահանայէն ուսած ըլլալու է։

Կը յուսանք թէ Խնուսցիներու մէջ ար-
թընցած կրթութեան փափաքը կամաց կա-
մաց առաջը պիտի առնէ այս հակաքրիս-
տոնէական գաղափարներուն։ Երանի թէ Խը-
նուսի առաջնորդ Տ. Մերուժան վրդ. հա-
ճէր առնել այդ տեսակ Աւետարանները
այդ չահամոլ անձերէն ու յանձնէր ժողո-
վուրդին որ կարդային ու օգտուէին անոր
ճշմարտութիւններէն եւ ոչ թէ ծրարել ու
ժողովուրդը խաբել։

* * *

Դառնանք մեր նիւթին։

Այդ հին ժամանակուան մէջ կարդալ
գիտցողը մատով կը ցուցուէր։ Հասարակ ըն-

թերցանութիւն գիտցող անձ մը գիտունի համբաւ կը շահէր. եւ եթէ հարցուէր մէկու մը թէ, այդ մարդը կարդալ գիտէ՞, պիտի պատասխանէր.—«Հա, ի՞նչ կ'ըսես, հմալ կը կարդայ հմալ ջուր կը վազէ. կրնամ ըսեմ քի մըր տէրտերին խրտրը կը կարդայ. իսկի (երբեք) չկայ ընտոր պէս»։ Այս տեսակ համբաւ մը չահած էին Զէվիր Էֆէնդի Մեսրոպ եւ Պետրոս անունով երկու տիրացու։ Այս երկուքը կը մտերմանան Եւրոպայէն եկող մարդուն հետ։ Մարդը կը ցուցնէ իր գիրքերը այս տիրացուներուն։ Մարդիկը կը հետաքրքրուին գիրքերէն ու կ'որոշեն կարդալ զանոնք, նամանաւանդ երբ կը տեսնեն որ մին Աւետարան է։ Իրենց երեւակայած բանը, կարծես թէ մարմին առած իրենց կը ներկայանար։ Թիչ վերջ Պետրոս ու Մեսրոպ մասամբ մը Աւետարանական էին։ Իրենք անչուշտ աւաջնորդի մը կը կարօտէին։ Այս միջոցին Էրզրումի Բարսեղ Շաքարճեան անունով վաճառական մը առեւտուր կ'ընէ Խնուս։ Կարին կուգայ առեւտրական գործով։ Բանիցս Կարինի միսիոնարներէն մէկուն՝ Մր. Փիփոթի հետ կը տեսակցի։ Միսիւնարը անոր ուշադրութիւնը կը դարձնէ Աւետարանի պարզ ճշմարտութեանց ու Շաքարճեան բոլորովին փոխուած կը վերադառնայ Խնուս։ Իր առեւտուրին հետ նաև կ'սկսի հոգեւոր առեւտուրը։ Պետրոսի եւ Մեսրոպի առաջնորդ ըլլալով կ'սկսի յառաջ տանիլ այն գործը զոր կ'զգայ թէ Աստուած յանձնած է իրեն։ Շատ անգամ հաւաքուած միասին կ'աղօթեն ջերմեռանդութեամբ եւ Աստուած կ'օրհնէ իրենց ջանքերը։

ՎԱՀԱՆ Մ. ՄԻՐԱՔԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդ թիւով)

«ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ»

ԳՐԵՑ՝ ՄՈՒՇԵՂ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Դրուագները՝ իսկապէս՝ արժէքաւոր եւ ընթերցումը ամէնուն համար անհրաժեշտ գործ մըն է։ Կը խտացնէ Ս. Գրոց պատմութենէն հատուածներ, գրուած բանաստեղծական ոճով մը, ու նկարագրուած պատկերալից ու կենդանի գոյներով։ Տպագրուած է փայլուն թուղթի վրայ, մաքուր և խնամով, գեղարուեստական ու տոկուն կազմով։ Գին 7½ դահեկան։ Կեդրոնատեղի՝ Նշան-Պապիկեան Գրատուն։ 5—3

ՃԱՄԲՈՒ ՆՕԹԵՐ

Պրուսա՝ Բիւթանիոյ Ողիմպոս լերան ստորոտը կառուցուած՝ բժշկական ջերմուկներ, մետաքսի բազմաթիւ գործարաններ և հաճոյալի դիրք ունեցող քանուանի, բազմամարդ քաղաք մըն է։

Այս հռչակաւոր քաղաքին մէջ միայն 401 տուն Աւետ. Հայեր կան։ Ասոնք տարիներ առաջ, Տքթ. Համլինի եւ քանի մը անձնուէր եղբայրներու ջանքերուն շնորհիւը՝ կը վայելեն չքեղ ժողովարան մը, ինչպէս նաեւ երիցատուն եւ դպրոց մը։ Պրուսայի Աւետ. եկեղեցին 30 տարիներէ ի վեր ինքնագլուխ է։ քարոզի եկողներուն թիւը 180—200 է. կիրակնօրեայ դասերը օրինաւորապէս կը շարունակուին. հինգշաբթի գիշերներ չահեկան նիւթերու վրայով ուղերձներ կը տրուին, չորեքշաբթի քոյրերու աղօթաժողովը տեղի կ'ունենայ ժողովարանին մէջ եւ քարոզիչը կ'առաջնորդէ. ժողովուրդը թէ՛ աղքատներուն և թէ առաքելական գործերուն տարեկան 30 ոսկի տուած է. ժողովուրդին անցեալ տարուան ամբողջ ծախքը 390 ոսկի էր, եւ 1903 էն մնացած 25—8 ոսկի բացուն։ Ե. Բ. Ընկերակցութիւնը ամէն կիրակի արդիւնաւորապէս կը շարունակուի. իրենց յատուկ կարգ ու կանոն ունին։ Պատ. Եղիա Շամիկեան գրեթէ 3 տարի է որ այս եկեղեցիին մէջ աշխուժիւ կը գործէ եւ իր ջանքերը կը գնահատուին։ Մինչեւ վերջին տարիները՝ ժողովուրդին պատկանող մանչերու դպրոց չկար. մանչերը պապականներու դպրոցը կ'երթային, սակայն տարի մը առաջ անգլիացի եւ գերմանացի բարեբարներ դպրոցի մը համար 50 ոսկի նուիրեցին. եւ իրենք ալ դպրոցի հասոյթին հետ միասին 160 ոսկի հայթայթելով յաջողեցան դպրոց մը բանալ, որուն մէջ 8 գիշերօթիկ եւ 20 ցերեկեայ աշակերտներ կ'ուսանին։ Երկու կարող ուսուցիչներ ունին, Հայկազուն էֆ. Եագուպեան եւ Միշել էֆ. Աւետիկեան։ Եագուպեան էֆ. (որդի՝ Վեր. Բերովբէ Եագուպեան էֆ.

գուպեանի) Այնթապի Գոլէճին ընթացաւարտներէն՝ հմուտ եւ փորձառու ուսուցիչ մըն է։ Պէյրութի Ամերիկեան Բժշկական վարժարանէն վկական առնելու համար միայն 1½ տարի ունէր, երբ տկարութեան պատճառով դպրոցը ձգեց. ան՝ շատ տարիներ կեսարիոյ Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ ուսուցչական պաշտօն կատարած և աշակերտներ հասցուցած է։ Աւետիկեան՝ էֆ. 7 տարի Վենետիկի մէջ ուսած է և գաղիերէն, իտալերէն եւ հայերէն լեզուները քաջ գիտէ։ Այս երկու ուսուցիչները իր աշակերտներուն չորս լեզուներ և զանազան գիտութիւններ կը սորվեցնեն։ Այս դպրոցը Պատ. Շամիկեանի Տեսչութեան տակ մասնախումբի միջոցով կը կառավարուի։ Պրուսայի Հայ. Աւետարանականներուն կրթական հարցին համար ցոյց տուած եռանդը գնահատութեան արժանի է։ Ասկէ զատ, ժողովուրդը «հաւաքիչ» անունով դպրոցի շէնքն ալ ունի։ Ժողովուրդը 25—28 տարի առաջ իր անհատներուն տուած 10—20—40 փալա չաբաթական վճարումներէն գոյացած հասոյթէն քաջալերուելով՝ իրենց պաշտօնեան՝ Պատ. Ղազարոս Կարապետեանը Եւրոպա կը զրկեն եւ ան ալ բարերարներէ յաջողութիւն գտնելով վերադարձին 1000 ոսկինոց հաւաքիչ անունով յիշեալ շէնքը կը կառուցանեն։ Այս շէնքը հիմա ժողովուրդին կողմէ ամերիկացի Միսիոնարներու վարձու կը տրուի. եւ անոնք ալ իբրեւ աղջկանց գիշերօթիկ եւ ցերեկեայ վարժարան կը գործածեն. Վեր. Ղազարոս Կարապետեան այս ժողովուրդին մէջ 30 տարի աշխատած է, ինչպէս նաև 7 տարի ալ Գայապաշիի Որբանոցին մէջ։

Պրուսայի Արեւելեան Որբանոցը տարեկան 1000—1200 ոսկի ծախքով կը հոգացուէր, հիմա աղջիկներուն թիւը 45—50 ըլլալուն՝ բնականաբար ծախքն ալ կը պակսի։ Դասերու նայելու, երգեհոնի, ձեւագիտութեան եւ ուրիշ ձեռագործներու համար մասնաւոր եւ այցելու վարժուհիներ կան. հիւանդներուն բժիշկ մը կը հսկէ. Տիկին Պաղտասարեան անգլ. եւ գաղ. դասեր կ'աւանդէ, եւ իրական վարժուհիի մը դերը կը կատարէ։ Առաջին տպաւորութիւնը զոր առինք Վեր. Գ. Պաղտասարեանէ, երբ առաջին անգամ զանիկա տեսանք, անոր համակրելի կերպարանքն ու կորովի երիտասարդի մը պէս ցոյց տուած գործունէութիւնն էր. երանի թէ շատեր գնահատէին անոր ջանքերը ինչպէս վերջերս Ս. Կաթողիկոսը օրհնութեան կոնդակով մը գնահատեց, որուն բնագիրը անձամբ կարդալու բարերաղդութիւնը մենք ալ ունեցանք։

Պիլեճիկ՝ Պրուսայի կուսակալութեան մէջ կառավարչանիստ քաղաք մըն է. 5000 բնակիչներ ունի, որ Մահմետականներէ, Հայ լուսաւորչականներէ, Հայ-պապականներէ եւ Հայ-բողոքականներէ կը բաղկանայ։ Լուս. Հայերը 1 եկեղեցի, 1 վարդապետ եւ 3 քահանայ ունին, ինչպէս նաև երկու սեռին համար զատ վարժարաններ. բարձրագոյն Իրատէի մը համաձայն՝ դպրոցական նոր շէնքի մը կառուցման պիտի ձեռնարկեն։ Պապական Հայերը՝ որոնք 70—80 տուն է կը բաղկանան 1 եկեղեցի, 1 վարդապետ, 2 վարժապետ և 4 հայրապետ ունին։ Ասոնց դպրոցական ծախքերը ճանգուցեալ Պատրիարք Ազարեանի մէկ կտակին համաձայն կը հոգացուին, իսկ եկեղեցական ծախքերը՝ տարիներ առաջ Պիլէճիկցի բարերարներու կողմէ նուիրուած եւ տարեկան 100 ոսկի հասոյթ բերող կալուածներէ կը մատակարարուին։ Բողոքական Հայերը միայն 10 տուն ըլլալով՝ աղօթավայր մը, դպրոց մը ունին, ինչպէս նաև, երիցատուն մը։ Պատ. Սարգիս Վարդանեան գրեթէ 25 տարի է որ հոս կը գործէ. հիւանդկոխ քարոզիչը ժողովուրդին կողմէ փոքր վճարումի մը փոխարէն դեռ իր պաշտօնը կը շարունակէ։ Պիլէճիկի փոքրիկ հօտը, 1902էն ի վեր գովեստի արժանի և օրինակելի ոկզբունք մը որդեգրած է, մօտ ապագայի մէջ հովիւ մը ունենալու համար։ Ասի՝ չաբաթական վճարումի դրութիւնն է, որ ամէն անհատ իր զբաղումին համեմատ սի-

րով գումար մը կը վճարէ։ Նախախնամութիւնը այս փոքրիկ հօտին յարատեւ աշխատութիւնը եւ հոգեւոր միաբանութիւնը հըրաշալի կերպով օրհնած է, եւ Պիլէճիկի 10 տուն Բողոքականները այսօր գոհացուցիչ դրամագլուխ մը հայթայթած են՝ եւ մեծ յոյս ունին թէ 2—3 տարի վերջ Պօրտ Ընկերութենէն օգնութիւն մը չխնդրած գոհացուցիչ ամսականով մը կարող հովիւ մը պիտի ունենան։ Այս ժողովուրդին մէջ Յակոբ էֆ. Մօրճիկեանի սկզբունքով ցոյց տըրուած ջանքերը մասնաւոր կերպով յիշուելու արժանի են։

ՃԷՐՐԱՀ՝ Պրուսայի արեւելեան կողմը, կառքով 8 ժամ հեռաւորութիւնով 500 տուն բնակիչ ունեցող գեղեցիկ գիւղ մըն է։ Կ'ըսուի թէ 400 տարի առաջ Պարսկաստանէն 7 տուն Հայեր հոն գալով ,հեղահեղ չառցեր են. եւ անոնց մէկը վիրաբոյժ (ճէրրահ) ըլլալով մերձաւոր գիւղերէ հիւանդներ ՃԷՐՐԱՀԻՆ երթանք ըսելնուն համար, այդ բնակավայրին անունը ՃԷՐՐԱՀ է մնացեր։ Ճէրրահցիք երկրագործութիւնով եւ չերամարուծութիւնով կը զբաղին։ Այսօր հոն 7 հատ մետաքսի գործարաններ կան. եւ ամէն մէկը 40—50—80 անիւներ, և 60—150 աղջիկ ու կին գործաւորներ ունի։ Լուս. Հայերը 2 քահանայ եւ մէկ դպրոց ունին. այս դպրոցը ձմեռը 150—200 աշակերտ կ'ունենայ, իսկ ամառը 40—50։ Բողոքական Հայերը 12—16 տուն ըլլալով, անոնցմէ ալ 3 տուներ Յոյն են։ Քարոզի եկողներուն միջին թիւը 60 է. երբեմն ալ 100. Թուրքերէն կը քարոզուի հոն. տարեկան 25 ոսկի հոգեւոր տուրք կուտան. աղքատաց գանձանակէն տարին 5 ոսկի կ'ելլէ. ՀՈԳԵՍԻՐԱԿԱՆ ընկերակցութիւն մը ունին, որ 8—10 տարիներէ ի վեր հաստատուած է եւ այսօր քաջալերական գումար մը հայթայթած. իր նպատակն է ապագային մէջ այդ դրամագլուխը քարոզչական գործին համար գործածել։ Հինգ ամիսէ ի վեր Պատ. Եղիա Սահակեան հոն կ'աշխատի ժողովուրդին համակրութեան արժանանալով։ Դպրոց մըն ալ ունին, ուր Պրն. Արշաւիր Սահակեան կը դասախօսէ։ Այս դպրոցը ամառը 16—18 աշակերտ կ'ունենայ, իսկ ձմեռը մինչեւ 45, որոնցմէ 15ը աղջիկ են։ Այս ժողովուրդը ՆԷՏԱՔԷՐԸ և ԲԻՒՐԱԿՆԸ սիրովը կարդայ։

ՆՇԻՆԷ՝ հազիւ Ճէրրահէն կէս ժամ հեռու եղող եւ 1000ի չափ հայ տուներ ունեցող մեծ գիւղ մըն է։ Կ'աւանդուի թէ 350 տարի առաջ, Վանի կողմերէն 7 տուն Հայեր գալով հոն հաստատուեր եւ բազմացեր են։ Գլխաւոր բանը երկրագործութիւն է. գրեթէ 6—7 արհեստաւոր մարդիկ կան. երկու հատ մետաքսի գործարաններ կան. Ժողովուրդը աղքատ է, Կ'ըսուի թէ երբ աղջիկներ 10 տարեկան կ'ըլլան, Պրուսայի գործարանները աշխատելու կ'երթան։ Պրուսայի գործարաններուն մէջ այսօր, Նիճէցի 800 աղջիկներ եւ կիներ կը գտնուին, որոնք Ծնունդի, Զատիկի եւայլն առիթներով միայն իրենց տուները կ'այցելեն։ Լուս. Հայերը 1 եկեղեցի, 3 քահանայ, 1 դպրոց, 2 գիւղացի դասատու ունին, ինչպէս նաև, բաղնիք մը։ Ժողովուրդը՝ կրթական, կրօնական եւ քաղաքավարական գործերու համար անփոյթ կ'երեւայ։

Բողոքական Հայերը 45 տունէ կը բաղկանան. միխիթարի հաշիւով 220 հոգի են. 30—35 աշակերտներէ բաղկացեալ դպրոց մը ունին, որուն կէսը լուսաւորչականներ են. ժամանակ մը վարժուհի ալ ունեցեր են. սակայն հիմա վարժապետ մը ունին։ Վեր. Յակոբ Տէր Ստեփանեան գրեթէ 30 տարի հոն աշխատած է եւ 1887ին Նիճէի եկեղեցիին վրայ հովիւ ձեռնադրուած է։ Նիճէ իր հովիւին ջանքերուն շնորհիւ՝ փառաւոր ժողովարան մը, երիցատուն մը, դպրոց մը ունի, ինչպէս նաև բաղնիք մը՝ որուն հասոյթը եկեղեցիին կը պատկանի. վերջերս քոյր մը տուն մը նուիրած է ժողովուրդին, որ ներկային մէջ 5 ոսկի (տարեկան) վարձք կը բերէ։ Նիճէի պէս գիւղի մը համար ասոնք մեծ բաներ են։ Ժողո-

վուրդը վարժապետին համար տարեկան 24 ոսկի կուտայ, որուն 6—9ը Պորտէն կ'ընդունի։ Սակայն մեզի մեծ զարմացում պատճառեց թէ այսքան երկար տարիներու մէջ ամբողջ ժողովուրդը անտեղեակ մնացած էր հովիւին ստացած ամսաթոշակին։ Թէև իրենք ամպիոնի համար տարեկան 20 ոսկի կուտան, սակայն Պորտին կողմէ տրուած գումարէն լուր չունին։ Ենիճէի եկեղեցիին իր հովիւին հետ ունեցած վէճերը քննելու համար, Բիւթ. Նահանգ. եկեղ. Միութեան կողմէ էր որ՝ յօդուածագիրս, Ատաբազարէն Ղազարոս էֆ. Զէթէնեան եւ Պիլէճիկէն Յակոբ էֆ. Մորճիկեան իրեւ Մասնախումբ հոն այցելեցինք։ Մասնախումբս՝ շարաթ մը Ենիճէի գործերը ուսումնասիրելէ, հովիւին եկեղեցական կալուածներուն հետ ունեցած կապերը խզելէ, գրական մուրհակները ջնջելէ եւ վարչական կազմակերպութիւնները օրինաւորելէ վերջ՝ պէտք եղած տեղեկագիրը Գործադիր ժողովին հաղորդեց։

Այս ճամբորդութեան միջոցին՝ Ճէրրահի, Ենիճէի եւ Պրուսայի Հայ-Աւետ. եկեղեցիներուն մէջ խաչեալ Փրկիչը քարոզելու արտօնութիւնը մեզի մեծ հաճոյք կը պատճառէր։

ՓԱՌՆԱԿ ԻՍՔԷՆՏԷՐԵԱՆ

Քաղաքիս Աւետ. Հայերու տղոց ծաղկոցին համար յառաջիկայ չրջանին մէջ պաշտօնավարելու կարող եւ վկայեալ դաստուի մը պէտքը կայ, գործացուցիչ պայմաններով։

Ներկայիս կը խնդրուի որ փափաքողներ հանին նամակով կամ անձամբ ստորագրողիս կամ Ռուբէն էֆ. Շաքարագործեանի դիմել։

Ի դիմաց Հոգաբարձ. Ժողովոյ
Քարտուղար
Նիկոմիդիա Ս. Գ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
Օգս. 12/25 1904

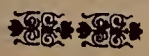

ՔՈՅՔ ՄԸ

Ահ, ես քոյր մը խնդրեցի։

Անոր ժպտովն պիտ' լեցուեր
Մութ խորհերը իմ սրտին,
Հոգւոյս ամէն թախիծներ,
Պիտի յաւէտ ցրուէին։

Քանի՜, քանի գիշեռներ,
Ես միայնակ խոկացի,
Ու քրոջ մը անձնուէր,
Եղբօրն տուի երանի։

Մելամաղձոտ կապոյտէն
Անոր աչքին երկնքին,
Ցուսոյ շիթեր յամօրէն,
Սրտիս խորը կաթէին։

Քրոջ մ'համար զոր չունիմ
Պիտի լամ ես անդադար,
Ան գեղանի բո՜ղ չըլլար,
Գէ՜թ գոչէի. «ահ, քո՜յր իմ»...։

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Իզմիրի Հովիւ Վեր. Յ. Թաշճեան սրբազին չնորհակալութիւն կը յայտնէ հրապարակաւ իր սիրեցեալ հօտին եւ տեղին ազնիւ Միսիոնարութեան, որ նկատելով իր չափազանց յոգնութիւնը՝ խոհեմութիւն եւ ազնուութիւն ունեցած են իրեն չնորհելու 2 ամսուան հանգիստ մը, Զմիւռնիոյ լաւագոյն ծովեզերեայ ամարանոցներէն մէկուն մէջ։ Նոյնպէս չնորհակալութիւն կը յայտնէ Էօտէմիշի ժողովուրդին որ իրրեւ բարի դրացի՝ իր պաշտօնեան ազնուաբար տուած է այդ բեմական գործերը հոգալու՝ 2 ամիս, եւ Արժ. Պատ. Յ. Արմազանեան ալ ամենայն անձնուիրութեամբ և օգտակարութեամբ կատարած է իրեն յանձնուած այդ պաշտօնը։

Մեզի ցաւ պատճառած էր Վեր. Թաշճեանի մարմնական այս թեթեւ տկարութիւնը, եւ հիմա ուրախ ենք որ անոր համար պէտք եղած դարմանը խորհուած է։

Խրախուսուած այն ընդունելութենէն, զոր մեր վերջացող թերթօնը գտաւ, ընթերցող հասարակութենէն, եւ համոզուած ըլլալով որ ընթերցողները միշտ հաճոյքով կը կարդան իրապէս արժէք ունեցող վէպ մը, — հոգ չէ թէ պարբերականի մը մէջ հրատարակուի ան, — ԲԻՒ-ՐԱԿՆի այս թիւով կը սկսինք հրատարակութեանը ուրիշ հաւասարապէս կարեւոր վէպի մը, որ ամէնէ՛ն սիրուած ու ամէնէ՛ն գնահատուած գործերէն մէկն է աշխարհահռչակ գրագէտի մը,

ԿՈՄՍ ԼԷՕ ԹՈԼՍԹՈՅԻ

Այս անունը իսկ կը բաւէ հաստատելու գործին արժանիքը ։ Այնպէս որ նոր ապացուցումներու պէտք չենք տեսներ, յանձնարարած ատեն անոր ընթերցումը ամէն կարգի ընթերցողներու ։

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎԷՊԸ

ԹԻՒ 1 — («ԲԻՒՐԱԿՆ»Ի ՎԷՊԸ)

Հեղինակ՝ ԿՈՄՍ ԼԷՕ ԹՈԼՍԹՈՅԻ — Թարգմ. ԵՐՈՒԱՆԴ ԳԵՒՈՐԳԵԱՆ

Ա. ՄԱՍ

Ա.

Մօրս մահուան անբացատրելի սուգովը ու կսկիծովը համակուած էինք ։ Այդ յաւէտ դառն, մորմոքիչ դէպքը տեղի ունեցեր էր աշունին ։ Գիւղին մէջ ոգեւորութիւնը դադրած ; կը տիրէր խո՛ր, ամայի՛ լռութիւն մը. մենէ զատ ոչ ոք մնացեր էր . մեր սեփական գիւղատան սգատխուր առանձնութեան մէջ պիտի ձմեռէինք եղանակը ։

Միայն Քաթիան ու Սօնիան քովս էին ։

Քաթիա՛ն, այդ բարի կինը մեր դաստիարակուհին էր, որ խանդակաթ ծծմօր մը կուրծքին բովանդակ սէրն ու գորովը չռայլած էր մեզի ։ Իմ ամենահեռաւո՛ր յիշատակներս կը ներկայացնեն զինքը մեր տան համակիր վաղեմի մէկ բարեկամուհին, որուն նկատմամբ անհուն սէր ու յարգանք կը տածէի ։

Սօնիան կրտսեր քոյրս էր ։

Ա՜հ ի՛նչ տխուր ու թախծոտ ձմեռ մըն էր, զոր բոլորեցինք Բօկրովսքօյի գիւղատան մէջ ։ Օդը՝ կծու ու սառն, հովը՝ մըրրկոտ ու բռնաչունչ, ձիւնը՝ անվե՛րջ, անընդհատ կը տեղար, բաթիլ բաթիլ ։ Եւ հովը իր խօլ պտոյտքներովը՝ կը դիզէր, կը կուտակէր ձիւնը, լեռնակներու նման՝ պատուհաններէն ալ վեր ։ Ա՛լ ապակիները սառած, մառյլամած, անթափանցելի դարձած էին լոյսի տկար նշոյլներուն դէմ. ամէն բան մըշուշի մը տակ քօղարկուած էր. եւ մենք ամբողջ ձմեռը՝ գէթ անգամ մը՝ չկրցանք այց մը տալ մէկուն ։

Եւ անոնք որ ցանցառ կերպով մեզի կ'այցելէին, իրենց հետ չէնչող զուարթութիւն մը չէին բերեր մեր տունը ։ Ամէնքն ալ

սուգի եւ տխրութեան մարմնացումներ. կախ-դէմք ու անժպիտ արտայայտութիւն մը ունէին։ Լռիկ մնջիկ, երկիւղոտ ու պատկառոտ սահմռկումով մը՝ կը փըսփրսային խօսքեր։ Իրենց այս յամառ մտաբեռումը չէր այլայլեր ի դէպ ծիծաղ մը կամ ժպիտ մը. ընդհակառակը, փղձկոտ արցունք մը կը թափէին տեսնելով փոքրիկ քոյրս՝ Սօնիան, սուգի շրջազգեստի մէջ։

Մահը՝ տակաւին թառած մեր տան վերեւ, կը պարուրէր զայն տխրութեամբ ու սոսկումով։ Մօրս յարկաբաժինը փակ էր։ Երբ սենեակս երթալու համար անցնէի անոր դրան առջեւէն, երկիւղի ու միւնոյն ժամանակ զայն բանալու անդիմադրելի տենչը կ'ունենայի, հո՛ն, այդ ցուրտ և ամայի մասին մէջ տեղի ունեցածը տեսնելու համար։

Մահը դեռ մայրս մենէ չկորզած, որոշած էր քաղաք տանիլ զիս ու ընկերութեան մէջ առաջնորդել ամբողջ ձմեռը։ Ընդ միշտ անհետացած մօրմէ մը բաժնուելու մտածումը ծայրագոյն վիշտը կը ներշնչէր ինծի, բայց այս մոլմոքիչ, հոգեյոյզ տպաւորութիւններուս մէջ, երբե՛ք չէի մոռնար թէ ես տակաւին այնքան թարմ ու սիրուն էի, ինչ որ ամէնքը կը հաւաստէին, եւ թէ դատապարտուած էի ձմեռ մըն ալ թաղել գիւղական այդ առանձնութեան մէջ։

Սակայն դեռ ձմրան եղանակը չվերջացած, միայնութեան այս տպաւորութիւնը անտանելի դարձած էր. ձանձրոյթը կը լափէր զիս, կամքի ոյժը կը պակսէր. թոյլ մեղկութիւն մը պրկեր կաչկանդեր էր զիս, ալ ո՛չ կրնայի սենեակէս դուրս ելլել, ո՛չ դաշնակս բանալ, ո՛չ ալ գիրք մը ձեռք առնել,

Երբ Քաթիա կը յորդորէր, մտածումներս փարատելու համար զբաղում մը ընտրել, մի՛չտ, անփոփոխ կերպով կը պատասխանէի իրեն։

—Չե՛մ կրնար—եւ սրտիս խորը կը յեղյեղէի—ի՞նչ ընել. . . ։ Ի՞նչ օգուտ կարդալ, դաշնակ զարնել, ասեղնագործել, երբ կեանքիս ամէնէն թանկագին տարիները կը սահէի՛ն, կ'սպառէի՛ն միայնութեան մէջ։ Օ՜, ի՞նչ օգուտ։

Այս վհատեցուցիչ հարցումիս պատասխան կը գտնէի լո՞ւռ արցունքներս որոնք յորդ պոռթկումով մը կը քամուէին աչքերէս։

Կ'ըսէին թէ կը հատնէի, կը ծիւրէի, եւ օրէ օր կը կերպարանափոխուէի, առանց երբեք հոգ ընելու։ Եւ ի՞նչ փոյթ, որո՞ւն հաճելի պիտի ըլլայի։ Կը կարծէի թէ ամբողջ կեանքս պիտի սահէր այսպէս ամայի մենութեան մէջ, եւ թէ՝ այդ սպաննիչ ձանձրոյթին անխուսափելի զոհն էի բոլորանուէ՛ր, որմէ ճողոպրելու համար ո՛չ ոյժ, ո՛չ կորով եւ ո՛չ ինքզինքս թօթափելու կարողութիւնը կը զգայի։

Ձմեռնամերջին, Քաթիա առողջութեանս խնդրովը տագնապած, որոշեց ամէն պարագայի մէջ զիս արտասահման տանիլ։ Բայց այս ուղեւորութեան ձեռնարկելու համար դրամի պէտք ունէինք, երբ նոյն իսկ չէինք գիտեր ճշդիւ մօրս թողած հարստութիւնը։

Օրէ օր մեր խնամակալին գալուստին կը սպասէինք, որուն ներկայութիւնովը ամէն բան պիտի կարգադրուէր։

Վերջապէս մարտ ամսուն մէջ եկաւ ան։

Օր մը երբ ստուերի մը նման ծոյլ, մեղկ, տարտամ, թափառական, կը պտտէի սենեակէ սենեակ, առանց մտքիս մէջ մտածում մը և սրտիս մէջ բաղձանք մը ունենալու, Քաթիա աղաղակեց.

—Օրհնեա՛լ է Աստուած, Սէրկիւյիի Միխայէլովիչ եկեր է եւ մեր մասին տեղեկութիւն առնելու համար մարդ է ղրկեր և թէ ընթրիքը կը փափաքի եղեր մեզ հետ ընել. օ՜ն, սիրելի Մարիս, յարեց ան, ինքզինքի՛դ եկուր. երբ քեզի այդ վիճակին մէջ տեսնէ՝ ի՛նչ պիտի խորհի, մանաւանդ թէ՝ գիտես՝ ո՞րքան կը սիրէ մեզ։

Մեր խնամակալին գալուստին լուրը հրճուանքով լեցուց զիս, ո՛չ թէ անոր համար որ իր ներկայութիւնը պիտի կարենար յաջողցնել մեր ծրագիրները եւ ժամ առաջ թոյլ պիտի տար մեզ թողուլ գիւղը, այլ

որովհետև մանկութենէս ի վեր վարժուած էի սիրել ու յարգել զինքը։

Սէրկիւյիի Միխայէլովիչ մէկն էր մեր մօտաւոր ազգականներէն եւ հանգուցեալ հօրս խիստ մտերիմներէն, թէև շա՛տ աւելի երիտասարդ հօրմէս։

Քաթիա այս անզգայ վիճակէս սթափիլ յորդորելով հանդերձ, նաեւ դիտել կուտար լռելեայն այն կարեւոր պարագան թէ՝ ան մէկն էր մեր ծանօթներէն, որուն հանդէպ աւելի քան երբեք պարտաւոր էի զգուշաւոր ընթացք մը բռնել, անձնական աննպաստ գաղափար մը չներշնչելու համար։

Տունին մէջ՝ բոլոր անդամները՝ Քաթիան ու Սոնիան՝ Սէրկիւեի Միխայէլովիչի սանիկը, եւ մինչեւ ախոռին յետին սպասաւորը ամենօրեայ սովորական ընտելացումով մը վարժուած էի սիրել. բայց ինք եզական հրապոյր մը ունէր ինծի համար, եւ ասիկա շնորհիւ այն խորհրդածութեան՝ որ խուսափած էր մօրս բերնէն։

—Մարի՛, բացագանչած էր ան օր մը, ո՛րքան կը բաղձայի քեզ Սէրկիւյիի Միխայէլովիչի նման ամուսին մը....։

Այդ խօսքերը արտասանած պահուն խիստ առատառոց եւ նոյն իսկ անհաճոյ երեւցած էին ինծի, վասն զի իմ երազած մտատիպարիս բոլորովին ներհակ մէկ մարմնացումն էր ան. իմ իտէալս էր բարձրահասակ, նրբաւարտ հասակով, տժգոյն և քիչ մըն ալ մելամաղձոտ մարդ մը, մինչ ա՛ն, իր առաջին պատանեկութեան շրջանը բոլորած, խոշոր, թիկնեղ և ինծի երեւցածին համեմատ միշտ խնդումերես, զուարթաբարոյ անձ մըն էր։

Բայց մօրս սնուցած այդ ըղձանքը երեւակայութեանս վրայ խոր ու անջինջ տպաւորութիւն մը ըրած էր. եւ հիմա իսկ կը յիշեմ որ ասկէ վեց տարի առաջ, երբ հազիւ տասներկու տարեկան էի, Սէրկիւյիի հետս կատակաբանելով կը խաղար ու զիս «իմ սիրունիկ մանուշակս» կը կոչէր, արդէն սոսկումով մը աղցուն կ'ըսէի ինքնիրենս. ի՞նչ պիտի ընեմ երբ յանկարծ զիս իրեն կինը ընտրելու գաղափարը ունենայ։

Սէրկիւյիի ճաշէն քիչ քիչ մը առաջ եկաւ. Քաթիա ամենօրեայ սովորական կերակուրներէն զատ եփած էր նաեւ համեմուած չոմին ու սերով կարկանդակ։

Պատուհանիս առջեւ կեցած երկար ատեն դիտեցի անոր երեւումը եւ վերջապէս ընդմարեցի սահնակը որ երբ տան անկիւնը ոլորեցաւ, իսկոյն սրացայ դահլիճ սպասումի երեւոյթ մը առնելս չյայտնելու համար։

Երբ նախասենեակիս մէջ անոր քայլերուն աղմուկը, հնչուն ձայնը, եւ Քաթիայի բացագանչութիւնները լսեցի, որ դիմաւորել գացեր էր, ա՛լ չկրցայ հանդուրժել եւ իսկոյն ընդառաջ փութացի։

Ան Քաթիայի ձեռքէն բռնած բարձրաձայն կը խօսէր, կը ժպտէր, քրքջալէն։ Երբ զիս նշմարեց, իսկոյն լուրջ ու ծանրախոհ կերպարանք մը առած, սկսաւ աչուըները պիշ պիշ յառած նայիլ ինծի քանի մը վայրկեան, առանց բարեւելու։

Նոյն պահուն վրդովիչ եւ չինկեցնող զգացումի մը տպաւորութեան տակ զգացի ինքզինքս։

—Օ՜, անկարելի է ասա, դո՞ւք էք... բացագանչեց յանկարծ իրեն յատուկ պարզ ու կտրուկ եղանակով մը եւ բազուկները հիախառն արտայայտութեամբ մը գրկաբաց դէպի ինծի առաջացաւ.

—Օ՛, անկարելի է, այդ ո՛րչափ փոփոխութիւն, ո՛րքան մեծցեր էք, ա՛լ ոչ թէ մանուշակ մը՝ այլ ծլած, ծաղկած վարդ մըն էք դուք հիմա։

Ձեռքս իր լայն ափին մէջ առած, պարկեշտ ու անկեղծ կերպով, պռռացնել տալու աստիճան ուժգին սեղմումով մը սկսաւ սեղմել. Կարծելով թէ պիտի համբուրէ ձեռքս՝ իսկոյն դէպի առաջ խոնարհեցայ, բայց ան երկրորդ սեղմումով մը գոհացաւ. իր վառուն, զուարթ ակնարկը աչուըներուս մէջ խորասուզած։

Տասը երկար տարիներ սահած էին, եւ գէթ անգամ մը պատեհութիւնը չէի ունեցած զինքը տեսնելու։ Հիմա քիչ մը աւելի ծերացած, դէմքին մոյնքը աւելի թխացած էր, եւ ծնոտը սեւոտող կարճ ու ամփոփ ընչացքը՝ շատ չէր վայլած իրեն։

(Ծարու Ցակերի)

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Կը ծանուցուի թէ ռուսական բանակին մէկ մասը մասը, որ Մուկտէն կը նահանջէ երկաթուղիի ճամբով, Թշնամիին կողմէ իր հաղորդակցութիւնը խզուած տեսնելու վտանգին մէջ է։ Գլխաւոր բանակը Մուկտէնէ դուրս ելլելով, դէպի հիւսիս կ'ուղղուի։

* Լոնտոնէ քաշուած բոլոր հեռագիրները կը հաստատեն թէ ռուսական բանակին ստուար մասը Մուկտէնէ մեկնած է, իր բոլոր թնդանօթները ազատելով, նահանջելով։ Ռուսերը իրենց նահանջը կը շարունակեն դէպի Դիէլին, որ կը գտնուի Մուկտէնի եւ Խարպինի միջեւ։

ԼԻԱՕ-ԵԱՆԿԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Լոնտոնէն կը գրեն թէ, մեծ անձկութեամբ կ'սպասուի Ռուսերու նահանջի լուրերուն։ Որոշապէս յայտնի չէ դեռ թէ Զօր. Նոգաքէլպէրկի 25000 հոգիէ բաղկացեալ բանակը կատարելապէս փճացած է թէ ոչ, վաւերական լուրերու կ'սպասուի այս մասին։ Զօր. Լինէվիչին իր բանակով Մուկտէնի մոտեցած ըլլալու լուրը Բեդերսպուրկէն կուգայ միայն։ Ռուսերը յուսահատ դիմադրութենէ մը ետքը թողուցին Լիաօ-Եանկը։ Թէև յաջողեցան Լիաօ-Եանկի մէկ մասը և զօրքերու տաղաւարներուն շատերը քանդել, կործանել, բայց ստիպուեցան իրենց մթերքին մեծ մասը Ճաբոնցիներուն թողուլ։ Մեծ ազդեցութիւն ըրաւ դեռ անվաւեր այն լուրը թէ Ճաբոնցիները 200է աւելի թնդանօթ գրաւած են Լիաօ-Եանկի մէջ, թէեւ անգործածելի եղած մեծ մասամբ։

* Ռուս թնդանօթաձիգները օդապարիկներու միջոցաւ ճիշտ տեղեկութիւն առին Ճաբոնական զիրքերուն վրայ։ Ռուսերը իրենց նահանջին ատեն ստիպուեցան բազմաթիւ թնդանօթներ թողուլ, զորս չկրցան նախնախուտ ճամբաներէն իրենց հետ տանիլ։ Անցեալ Դշ. Ճաբոնցիներուն ռումբերը Դայցէ Հօի վրայէն մինչեւ Եէն-Դայ կը հասնէին։ Երկաթուղին հիւանդներ եւ զերի ինկած Ճաբոնցիներ կը փոխադրէ միայն։

ՃԱԲՈՆՑԻՆԵՐՈՒՆ ՑԱՏԱԿԱԳԻԾԸ

Ճաբոն իր ռազմային ամբողջ յատակագիծը ծովուտիրապետութեան վրայ կը պատրաստէ։ Եթէ ըլլայ որ Քուրուբադքին Խարպինի մէջ յարձակողականի սկսելու կարող ըլլալու աստիճան զօրացնէ իր բանակը, Ճաբոնցիները Քորէա պիտի քաշուին, ուրկէ Ռուսերը առանց նաւատորմի պիտի չկարենան նեղել զիրենք։ Բօրդ-Արթիւրի անկումէն ետքը, Ճաբոնցիները պիտի գրաւեն Սախալին, Քամչադքա և Քօմանտէօր կղզիները։ Ճաբոն հաշտութեան ատեն, Ռուսիոյ պիտի թողու Մանչուրիան, եւ ինք պիտի առնէ Բօրդ-Արթիւրը, Տալնին, Քորէան, Սախալին, Քամչադքա եւ Քօմանտէօր կղզիները, որոնք չատ պէտք են Ճաբոնի ձկնորսութեան համար։

* Զօր. Քուրօբադքին հետեւեալ կերպով կը բացատրէ Ռուսերու նահանջը։ «Ամսոյս Շին եւ Յին, Թշնամին յարձակողականի սկսաւ եւ գրաւեց Սիք անդունի մէջ մեր գրաւած դիրքերուն մեծ մասը։ Այս դիրքերը գրաւող մեր զօրքերը քաշուեցան դէպի Զօղու-Դուն և Շանկ-Դայ-Ցէ գիւղերը։ Ամսոյս Շի եւ Յի գիշերը, սիպերեան Ա. զօրաբանակը վերջին հինգ օրերուն մէջ ծանր կորուստներ կրած և գերազանց ոյժերու կողմէ պաշարուելու վտանգին տակ ըլլալով, դէպի արևմուտք քաշուեցաւ։ Այս պայմաններուն մէջ հրամայեցի պարպել Լիաօ-Եանկը եւ հիւսիս քաշուիլ»։ Բեդերսպուրկ ղրկուած պաշտօնական հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Շադքէլպէրկի հրամանին տակ գտնուող Սիպերեան Ա. Զօրաբանակը, գրեթէ բոլորովին պաշարուած ըլլալով Ճաբոնցիներէն, ազատեց Զօր. Օբլովի զօրաբանակը, որ քիչ մնաց բնաջինջ ըլլար կողին վրայ եղած յարձակումով մը։

Բերայի Հայ Բողոքականները ցարդ իրենց կիրակնօրեայ պաշտամունքը կը կատարէին հոլանտական մատուռին մէջ, որ սիրայօժար հիւրասիրութեամբ իր բեմը կը տրամադրէր։ Սեփական եկեղեցի մը ունենալու համար, վերջերս գործի ձեռնարկուած էր, պաշտօնական դիմումներով։ Ուրախ ենք ծանուցանելու որ, Կայս. Իրատէ մը շնորհուած է արտօնել հիմնարկութիւնը մասնաւոր եկեղեցիի մը, որուն շէնքը պիտի կառուցուի Այնալը-Չէշմէ, գերմանական եկեղեցիին մօտ, յատուկ գետնի մը վրայ։ Կայս. այս արտօնութիւնը խնդութեամբ կը լեցնէ սիրտը, ինչպէս բոլոր Հայ Բողոքական Հայերուն, մասնաւորաբար Բերայի հասարակութեան, որ այսուհետեւ, պիտի կրնայ իր մասնաւոր եկեղեցիին մէջ կատարել իր պաշտամունքը։ Եկեղեցիին յատակագիծը պատրաստուած է արդէն, եւ պիտի կառուցուի գեղակերտ ճաշակի մը համաձայն։ Եկեղեցիին շէնքը պիտի պարունակէ նաեւ երիցատուն եւ վարժարան մը։

ՌՕՊԷՐԴ ԳՕԼԷՃ

Վարժարանին յառաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի սեպտ. 2/15ին։ Կարգադրութիւններ եղած են վաճառականական ուսումը բաղձացուած կատարելութեամբ աւանդելու համար։ Վարժարանին մասնաւոր բժիշկը՝ ուսանողներու առողջութեան, մարմնամարզներուն եւ խաղերուն, ինչպէս նաեւ վարժարանին ընդհանուր առողջապահական վիճակին վրայ կը հսկէ։ Մարմնամարզի նոր եւ գեղեցիկ մասնաւոր շէնք մը կառուցուած է նորոգապէս, իր մէջ ունենալով մարմնամարզի ամէն տեսակ գործիքներ, վերջին գրութեանց համաձայն։ Երկու տարիէ ի վեր բացուած է նաեւ փոքր տղոց յատուկ նոր շէնք մը, ուր կ՚ընդունուին մինչեւ տասը տարեկան աշակերտներ։ 4—10

ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ա Տ Ա Բ Ա Զ Ա Ր

Վարժարանիս յառաջիկայ տարեշրջանը պիտի սկսի Սեպտ. 2/15ին. Եշ. առաւօտ, Գիշերօթիկներուն տարեթոշակն է 12 Օսմ. ոսկի, որուն կէսը պէտք է վճարել Սեպտ.ի եւ միւս կէսը Յունուարի մէջ։ Շաբաթը դաշնակի մէկ դասի համար տարեկան 3 Օսմ. ոսկի, եւ երկու դասի համար 5 ոսկի կը պահանջուի։ Երգեհոնի դաս առնողները տարին $1^1/_2$ ոսկի աւելի կը վճարեն։

Վարժարանին յայտագիրը ուզողներուն ձրի կը ղրկուի։ Ուրիշ տեղեկութեանց համար դիմել Մր. Բիթի, Պայպլ-Հաուս, Կ. Պոլիս, կամ գրել Տոքթ. Ս. Էֆ. Գավալճեանի, Ատենապետ խնամակալութեան, Ատաբազար։ 8—10

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԳՈԼԷՃ · ԱԲՕՍԹՕԼԻՔ ԻՆՍԹԻԹԻՒԹ

ՃԷՆԱՆԵԱՆ ՎԱՐԺ.

Գ Ո Ն Ի Ա

Վարժարանս կ՚աւանդէ մեր երկրին մէջ գտնուող Ամերիկեան միւս գօլէճներուն յար եւ նման ծրագրով մը, Օսմ. Հայ. Ֆրանս. եւ Յունարէն (Յոյներու համար) լեզուները, ինչպէս նաեւ, բնական, բնապատմական, ուսողական, փիլիսոփայական, եւլն. գիտութիւններ։ Իսկ իբր արուեստ կ՚ուսուցանէ կահագործութիւն, լուսանկարչութիւն, ջուլհակագործութիւն: Ասկէ զատ պիտի շարունակէ նաեւ 3 ամյուան

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

մը, ուր մասնաւոր խնամքով պիտի դասախօսուին գործնականապէս, առեւտրական աշխարհ. վաճառականական թուաբ., տոմարակալութիւն, օրէնսգիտութիւն եւ սեղանաւորական գործողութիւններ, պաշտօնական եւ ոչ-պաշտօնական ամէն տեսակ գրութիւններ, Օսմ. Հայ. Ֆրանս. լեզուներով եւլն. եւլն. եւ այս ճիւղին աշակերտները ստիպուած չպիտի ըլլան գօլէճական միւս դասերուն հետեւելու։ Տարակոյս չկայ թէ այս նորութիւնը որ կը պակսէր մեր մէջ մեծ օգուտներ պիտի ընծայէ հասարակութեան։ Գիշերօթիկներու դպրոցական տարեթոշակն է 10 Օսմ. ոսկի: Նոր Տարեշրջանը պիտի սկսի Սեպտ 11/24ին։ Աւելի մանրամասն տեղեկութեան համար դիմել Դպրոցին Տնօրէնութեան։ 5—10

Տէր եւ Տնօրէն
Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԽԻԹԻՐՃԵԱՆ

Տպագ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
Պապը Ալի ճատտէսի Իգտամ լրագրին դէմ թիւ 37

ԿԵԱՆՔԻ ՎՏԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Դեղագործութիւնը իր արուեստական ու քիմիաբանական կրկնակ բարդութիւնովը՝ ամենադժուար արուեստներէն մէկը դարձած է հիմա։

Դեղագործութեան մէջը առաջնակարգ պայմաններ են, արուեստի յաջողակութիւն եւ դեղերու թարմութիւնը ու հարազատութիւնը։

Շա՛տ քիչ դեղարաններ կան որ՝ կը լրացնեն դեղագործութեան պէս փափուկ արուեստի մը ամ պայմանները։

Ու յայտնի է թէ, այս պայմաններուն չգոյութիւնովը պատրաստուած դեղ մը ի՛նչ չարիքներ կրնայ գործել հիւանդին վրայ, զայն առողջացնելու փոխարէն ա՛լ ուելի վատթարացնելով, եւ, երբեմն մրնչեւ մահուան դուռը փոխադրելով։

* * *

Քատրքէոյ, Նաւամատոյցի ճամբուն վրայ հիմնուած հանրածանօթ

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

իր կանոնաւոր կազմակերպութիւնովը եւ զայն վարողներու անվիճելի ճարտարութիւնովը ու արուեստին մէջ իրենց ունեցած հմտութիւնովը, կրնայ առաջին տեղը գրաւել Պոլիս գոյութիւն ունեցող դեղարաններուն մէջ։

«Չի կայ» չծախուիր հոն, եւ բժշկական դարմաններու վերջաբերող ամենավերջին դեղեր, պատրաստ կը գտնուին, բան մը որ պէտք չձգեր յաճախ Եւրոպայէն ապսպրելու նոր եկած դեղ մը, հիւանդը միւս կողմը սպասցնելով, եւ անոր տագնապալի ու frիpիf օրերը ուրիշ անօգուտ դեղերով անցընելով։

Իր կանոնաւորութեան եւ ճշդապահութեան կողմէ

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

անմրցելի հանդիսացած է մինչեւ հիմա և համակրութիւնը գրաւած բոլոր իր յաճախորդներուն։

Դաւառներէ ալ կ'ընդունի յանձնարարութիւններ, եւ մասնաւորաբար կը ստանձնէ

Բոլորովին նոր դեղերու

հայթայթումը, անանկ որ, բժշկական ամենավերջին ու նորահնար դեղի մը համար ամէնէն գործնական միջոցն է դիմել

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻՆ

քան Տրօկբրիներու, որոնք յաճախ փոքրականակ չծախելով, յանձնարարութիւն մը կը յապաղի, եւ հիւանդին օրերը ապարդիւն և նոյն իսկ կեանքի վտանգաւոր դարմանումներով կ'անցնին։

Ո եւ է անձ կամ հիւանդի տէր,

ՇԻՒՔՐԱՆ ԴԵ՛ԼԱՐԱՆԻՆ

դիմելով է որ ամէն տեսակէտներով գոհ կ'նայ մնալ։ Այցելութիւն մը՝ կը բաւէ համոզուելու համար ամէն կերպով։

9—20

ԲԱՐՁՐ. ՎՐԺՐ.Ն, ՊԱՐՏԻԶԱԿ

25րդ Տարեշրջան

Վարժարանը, իր 25 ամեակին առիթով վերակազմուած, նոր և լաւագոյն կարգադրութիւններով, կը բացուի Դշ. օր, Սեպտ. 7ին (Ն. Տ.)։ Առեւտրական ուսումներ մեծ տեղ մը կը բռնեն բարեփոխեալ ծրագրին մէջ։ Վարժարանին ուսմանց ընթացքը վեցամեայ է, երկու տարի Նախապատրաստական եւ չորս տարի ալ Վարժարանական կարգերու համար։ Ուսուցչական մարմինը կը բաղկանայ հմուտ եւ փորձառու ուսուցիչներէ, որոնց հինգը Գոլէճներու ընթացաւարտներ են եւ մէկը համալսարանական մը։ Առողջական տեսակէտով՝ Վարժարանին դիրքը անզուգական է։ Իր յատուկ բժիշկը մօտէն կը հսկէ աշակերտներուն առողջական վիճակին վրայ։ Տնօրէնը և ուրիշ չորս գիշերօթիկ ուսուցիչներ, որոնք Վարժարանին շէնքին մէջ կը բնակին, մօտէն կը հսկեն աշակերտներուն վարք ու բարքին վրայ։ Վարժարանին տարեթոշակն է 16 Օսմ. ոսկի, որուն կէսը Սեպտ.ի սկիզբը վճարելի է, եւ միւս կէսը՝ Յունվարի վերջերը։

ԾԱՆՕԹ.—Կ. Պոլսէ եկող հին եւ նոր աշակերտներ կրնան կէս գինով Հայտար-Փաշայէն երկաթուղիով Իզմիտ գալ, դիմելով մինչև Օգոստ. 18/31 Պայպըլ-Հաուս, Պրիգոր էֆ. Շահպազեանի։ Վարժարանին նոր Յայտագիրը ստանալու համար դիմել Պայպըլ-Հաուս Մր. Ռ. Ռ. Բիթի։ 6—6

Կ'ուզէ՞ք ունենալ ըմպելի մը ածան եւ անուշաբար,
Կ'ուզէ՞ք խմել նեկտար մը հոտաւէտ եւ առողջարար,
Կ'ուզէ՞ք ամառուան տօթագին օրերուն զովանալ,
Գնեցէք եւ խմեցէք խառնուրդ թէյերը զուարթարար։

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱՀՈՒԼԵԱՆ

Ընտիր, ածան եւ հոտաւէտ

ԹԷՅԵՐ

MARQUE DEPOSÉE

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱՀՈՒԼԵԱՆ

Վաճառատան

թէյի խառնուրդներ

Միշտ ածան ու թարմ

Կ. Պոլիս, Պահճէ Գաբու, Ճէլալ Պէյ խան, Թիւ 10 9—50

ՈՒՂԵՑՈՅՑ

ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔ ԸՆԹԵՐՑՈՂԱՑ

ՊԱՏՐԱՍՏԵՑ Գ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Պատկերազարդ հատոր մըն է որ օգտակար և ամփոփ ծանօթութիւններ կը պարունակէ Սուրբ Գրոց վրայ։

Ամէնուն յանձնարարելի գիրք մը

Գին 5 ղրուշ

Վաճառման կեդրոնատեղիներն են Ց. Մատթէոսեան վաճառատունը, Պայպլ-Հաուզ, Կ. Պոլիս և հեղինակին քով, Պրուսա։

8.10